

En kartläggning
med stöd av Läsrådet

Nuläge om barns och ungas läsning

Med samverkan
i fokus

KULTURRÅDET

Förord

Barns och ungas läsning är en ödesfråga för hela samhället. Det finns ett tydligt samband mellan läsförmåga och välmående, delaktighet i samhällslivet och upplevelsen av att kunna påverka. Larmrapporter om sjunkande läsförmåga och läsmotivation är inget nytt, men det krävs ett omtag. Ungas läsning är viktigt för hela samhället nu – och på sikt!

Denna rapport från Kulturrådet ger ett nuläge av barns och ungas läsning i Sverige. Den tar avstamp i statliga utredningar och undersökningar och belyser även delar av läsfrämjande insatser i annan regi. Representanter från folkbildningen, civilsamhället, biblioteken, näringslivet, myndigheter, kommuner och regioner har deltagit i diskussioner om nuläge och förbättringsområden. Och Läsrådets ledamöter har tagit del av materialet löpande och lämnat synpunkter och förslag på vägar framåt.

Läsrådet utsågs av regeringen hösten 2021 och placerades på Kulturrådet som ett rådgivande organ. I min roll som ordförande i Läsrådet och generaldirektör för Kulturrådet är det en ynnest att få jobba nära experter på läsfrämjande från olika delar av samhällslivet. Vårt första verksamhetsår med Läsrådet har vi satsat på att bygga en gemensam grund att stå på för att fortsättningsvis driva på och samordna det läsfrämjande arbetet. Läsrådet har också utsett läsambassadören Nioosha Shams som har fokus på flerspråkighet och ungdomar.

I rapporten kan man se att de grupper som prioriteras i bibliotekslagen är i behov av läsfrämjande insatser som är anpassade efter deras behov och förutsättningar. Det gäller till exempel barn och unga med funktionsnedsättning eller med ett annat modersmål än svenska. Vi behöver överbygga de läsklyftor som beror på socioekonomiska skillnader, och vi behöver få ett mer jämlikt samhälle när det gäller tillgång till läsfrämjande insatser och litteratur, både i och utanför skolan. Läsning är en rättighet som måste komma alla till del.

Rapporten pekar på tre angelägna frågor där vi behöver göra skillnad:

1. Stärka läsning för unga och unga vuxna.
2. Överbrygga läsklyftor som beror på socioekonomiska skillnader.
3. Öka ungas delaktighet.

Tack till alla som deltagit i denna rapport och till alla andra läsfrämjare som jobbar för att stärka barns och ungas läsning! Läsning är en fråga om social hållbarhet, avgörande för vår framtid. Målet är att bidra till breddad, ökad och lustfylld läsning för alla barn och unga, oavsett bakgrund. Ett viktigt steg mot att bli världens mest läsande land.

Kajsa Ravin, generaldirektör för Kulturrådet och ordförande i Läsrådet

Innehåll

Sammanfattning	4
Insatser under 2023.....	5
Läsambassadör	5
Samordning kring insatser utifrån socioekonomiska förhållanden.....	5
Kunskapsinsamling.....	6
Läsfrämjande insatser, ett utvecklingsarbete.....	7
Inrättande av ett Läsråd.....	8
Rapportens ansats.....	9
Barns och ungas läsutveckling behöver stärkas	11
Sammanfattande iakttagelser	11
Vad vet vi om barns och ungas läsförmåga och läsintresse?.....	12
Dialogmöten med aktörer.....	22
Sammanfattande iakttagelser	22
Vilja att samverka.....	23
Barns och ungas roll i läsfrämjande insatser.....	26
Sammanfattande iakttagelser	26
Myndigheters strategiska arbete med läsfrämjande insatser	29
Kulturrådet	29
Myndigheten för tillgängliga medier	31
Skolverket	33
Kulturrådets prioriteringar och riktning framåt.....	36
Läsfrämjande insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden.....	37
Särskilda insatser under 2023	38
Slutord	40
Särskilt yttrande	41
Referenser.....	42
Bilaga.....	45
Dialogmöten, deltagare och genomförande.....	45

Sammanfattning

Breddad, ökad och även lustfylld läsning för hela Sveriges befolkning är ett viktigt mål för det fortsatta arbetet med läsfrämjande insatser. Läsning har en mycket stor betydelse för alla delar i livet och är en fråga om delaktighet i samhället, alltså ytterst en demokrati- och rättighetsfråga.

Syftet med den här nulägesanalysen är att bidra med en utökad förståelse för nuläget och göra framåtsyftande prioriteringar när det gäller det samlande och samordnande arbetet med läsfrämjande insatser för barn och unga i Sverige.

Den senaste PISA-undersökningen från 2018 visar på ett bättre generellt värde för 15-åringars läsförståelse än i tidigare undersökningar. Cirka 20 procent av 15-åringar i Sverige når inte över basnivån i läsförståelse. Socioekonomisk bakgrund, såsom vårdnadshavares utbildningsbakgrund och hemresurser, framträder som faktorer som har betydelse för barns och ungas läsintrasse och läsförmåga. De flesta läsvaneundersökningar visar att läsning minskar bland unga och unga vuxna medan en undersökning från 2021 visar på uppgång i läsning bland unga och unga vuxna. Det finns begränsad kunskap om hur den minskade läsningen och den uttryckta negativa inställningen till läsning bland vissa barn och unga ska tolkas. Unga tillskriver sin läsning olika betydelser beroende på i vilket sammanhang de befinner sig, till exempel ges läsning i skolan en annan betydelse än läsning på fritiden. Studier om barns och ungas egna värderingar av läsning och om deras egna erfarenheter av läsupplevelser är betydelsefulla och bör beaktas i arbetet med läsfrämjande insatser.

Det behövs mer kunskap om barns och ungas egna perspektiv på hur de värderar läsning och vilken läsning de ser som meningsfull. Vi kan också se ett behov av fler studier med intersektionellt perspektiv som undersöker hur olika bakgrundsfaktorer samvarierar, till exempel socioekonomisk bakgrund, kön, flerspråkighet, funktionsnedsättning och ytterligare relevanta faktorer. Det finns indikationer på att läsfrämjande insatser i skolan når elever som befinner sig på en mellannivå i sin läsning och missar elever som behöver särskilt stöd samt de som behöver extra stimulans. Läsfrämjande insatser som bedrivs i skolan är i vissa fall ett resultat av enskilda lärares insatser. Detta bör förändras så att läsfrämjande insatser i fler skolor blir ett arbete för hela skolan som drivs av rektor eller huvudman och är strategiskt och uthålligt. Även bibliotekens strategiska läsfrämjande arbete är i behov av förstärkning.

Kulturrådets bedömning är att kunskap om läsfrämjande insatser för vissa grupper av barn och unga behöver stärkas. Grupper av barn och unga som vi identifierat i analysen där insatser bör stärkas är barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden, barn och unga med flerspråkighet och barn och unga med funktionsnedsättning. Vi ser också behov av mer forskning med intersektionellt perspektiv och att det intersektionella perspektivet finns med i planeringen av läsfrämjande insatser för barn och unga.

Genom granskningar och rapportering från Skolinspektionen och Skolverket vet vi en del om hur det läsfrämjande arbetet genomförs och följs upp i skolan, vi vet mindre om hur läsfrämjande insatser genomförs och följs upp i sammanhang utanför skolan. För att utveckla relevanta och riktade insatser behövs mer dokumenterad kunskap och spridning av kunskap om hur olika läsfrämjande insatser som riktar sig till barn och unga fungerar i praktiken.

Att få till stånd samordning som sammanlänkar aktörer med olika prioriteringar, resurser och verksamhetstempo är en förutsättning för att nå önskade resultat. I praktiken är det ofta en utmaning att hitta gemensamma prioriteringar och en gemensam målbild. Långsiktig samverkan mellan flera olika områden som kommunala eller regionala verksamheter, civilsamhälle och näringsliv är önskvärd och behöver underlättas. På myndighetsnivå är möjligheten till resurssatt samverkan ofta kopplad till hur samverkan skrivs fram i regeringsuppdragen.

De resultat som presenteras i denna rapport är inte nya, men har tidigare inte presenterats samlat. Kulturrådet vill med denna rapport ge en bred helhetsbild som rymmer olika perspektiv och resultat från olika samhälls- och kunskapsområden. Såsom begrepp och teori kring läsningen och dess processer, läsning i skola och på fritid, resultat från kvantitativa och kvalitativa data, samt erfarenheter från aktörer som arbetar med läsfrämjande insatser. Läsrådet har varit ett viktigt stöd i detta arbete.

Det finns också tidigare förslag inom det läsfrämjande området som vi vill lyfta upp, som till exempel att bemanna skolbibliotek med utbildad personal. Det förslaget finns i utredningen Stärkta skolbiblioteks delbetänkande från 2021. Det finns ett stort engagemang i skolbiblioteksfrågan både bland ledamöter i Läsrådet och organisationer som arbetar med läsfrämjande för barn och unga. Kulturrådet betonar att det är angeläget att regeringen beslutar hur man ska gå vidare med utredningens förslag.

Insatser under 2023

Utifrån den rapportering Kulturrådet har tagit del av bedömer vi att det område där vi särskilt bör gynna utvecklad samverkan och kunskapsutveckling under 2023 är:

- samverkan och kunskap om läsfrämjande insatser i relation till socioekonomisk bakgrund,
- samverkan och kunskap om metoder för läsfrämjande insatser när det gäller barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden utifrån ett intersektionellt perspektiv.

Nedan beskriver vi hur Kulturrådet, med stöd av Läsrådet, har för avsikt att arbeta under 2023 för att utveckla ett strategiskt arbete med riktning mot läsfrämjande arbete i relation till socioekonomiska förhållanden och läsfrämjande insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. I arbetet avser vi att så långt det är möjligt utgå från ett intersektionellt perspektiv. Det vill säga även belysa metoder och samla kunskap om barn och unga med flerspråkighet samt barn och unga med funktionsnedsättning inom gruppen barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. Inkluderande metoder och barns och ungas delaktighet, makt och inflytande kring läsning ska vara centralt i utvecklingsarbetet. Utifrån tidigare erfarenheter vet vi att arbetet behöver bedrivas långsiktigt. Detta är särskilt viktigt för att målet att öka läsutintresset och läsförmågan i Sverige ska få förutsättningar att uppnås.

Läsambassadör

Kulturrådet utser vartannat år en läsambassadör. Nuvarande läsambassadör, Nioosha Shams, författare och kulturskribent, är verksam mellan 2022 och 2024. Hon kommer att fokusera på modersmål och flerspråkighet för målgruppen ungdomar.

Inom ramen för läsambassadörens arbete har det etablerats ett ungdomsråd med 9 rådsmedlemmar 15–16 år. Tillsammans med ungdomarna kommer läsambassadören att undersöka vad unga själva ser som meningsfullt i läsande och skrivande. Arbetet kommer att resultera i event och kunskapsutveckling kring ungas egna perspektiv på läsande.

Samordning kring insatser utifrån socioekonomiska förhållanden

Kulturrådet har i uppdrag att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse. Det kommer vi att fortsätta göra under 2023 utifrån våra uppdrag och vår bidrags-handläggning. Det handlar också om att verka för samordning som kan leda till gemensamma prioriteringar och gemensamma målbilder för aktörer och verksamheter.

Nuläge om barns och ungas läsning

År 2023 sätter vi extra fokus på socioekonomiska förhållanden och barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. Det gör vi bland annat genom seminarier, olika kommunikationsinsatser och Läsfrämjandeträffen 2023 som anordnas av Kulturrådet med stöd av Läsrådet.

Läsfrämjandeträffen riktar sig till alla som arbetar med eller är intresserade av läsfrämjande. Träffen hålls en gång om året, i december, och är ett sätt för deltagarna att få tillgång till ny kunskap och nya kontakter.

Kunskapsinsamling

Ett steg i riktningen mot ett mer systematiskt läsfrämjande arbete är att inventera, samla, analysera och sprida kunskap om läsfrämjande insatser utifrån olika perspektiv, samt att sprida kunskap om olika insatser, dess metoder, mål och effekter. År 2023 kommer Kulturrådet, med stöd av Läsrådet, att arbeta med kunskapsutveckling i relation till socioekonomiska förhållanden och barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden.

Det kommer vi att göra genom att sprida kunskap och information i nyhetsbrev, i inlägg på vår webb samt genom kunskapssammanställning i rapportform. Vi kommer också i samarbete med regioner, kommuner och civilsamhälle beskriva goda exempel på läsfrämjande insatser i socioekonomiskt utsatta områden.

Rapporteringen blir även en förberedelse för att Kulturrådet år 2024 ska kunna starta ett pilotprojekt med kommuner om samverkan och arbete med läsfrämjande insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden.

Läsfrämjande insatser, ett utvecklingsarbete

Vikten av en läsande befolkning har varit en politisk fråga från början av 1900-talet och framåt. Under 1900-talet har litteraturen varit en viktig del av den svenska folkbildningens utveckling. Litteratur och läsning har på så sätt blivit ett verktyg för en demokratisk grundsyn och utveckling i samhället:¹ "Boken anses besitta stora kvaliteter som ger läsaren alltmer makt över sin egen del i vårt demokratiska samhälle".² Att undersökningar de senaste tio åren om att svenska barns och ungas läsförmåga och frivilliga läsning minskar ses därför som ett oroande tecken.

År 2011 kom kommittédirektivet *Litteraturens ställning*.³ Sedan dess har flera statliga utredningar, propositioner och skrifter från regeringen behandlat just vikten av litteratur och läsning i samhället. De nationella målen för litteratur- och läsfrämjande formulerades i propositionen *Läsa för livet* från 2013:

Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar, ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet.⁴

För att nå de övergripande målen skrev man i propositionen 2013 att statens samlade insatser syftar till att:

- Förbättra läsförmågan jämfört med i dag.
- Se till att fler än i dag regelbundet tar del av både fack- och skönlitteratur.
- Öka kunskapen om läsningens betydelse för utbildning, bildning och delaktighet i samhällslivet jämfört med i dag.

I propositionen tydliggjordes det betydelsefulla i att få genomslag gällande läsning i hela Sveriges befolkning och att de grupper som har låg läsmotivation och läsförståelse särskilt ska prioriteras.⁵

År 2016 kom regeringens direktiv om en delegation som fick i uppdrag att "samla alla aktörer – skola, kultur, och föreningsliv, t ex idrotten – runt insatser för läsning i och utanför skolan."⁶ Delegationen, som fick namnet Läsdelegationen, presenterade 2018 sitt slutbetänkande "*Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*".⁷

Att vi behöver öka läsningen i hela Sveriges befolkning, och att grupper som möter särskilda utmaningar bör prioriteras vid läsfrämjande insatser, återkommer i läsdelegationens betänkande och senare även i regeringens skrivelse om barns och ungas läsning.⁸

1. Nilsson, E., 2022.

2. Nilsson, E., 2022, s. 3.

3. Dir, 2011:24.

4. Regeringens proposition 2013/14:3.

5. Regeringens proposition 2013/2014:3.

6. Regeringens direktiv 2016:78, s. 1.

7. SOU 2018:57.

8. Regeringens skrivelse, 2020.

Nuläge om barns och ungas läsning

Läsning har en mycket stor betydelse för alla delar i livet. "Det är en fråga om delaktighet i samhället och därmed ytterst en demokratifråga" skriver regeringen i sin skrivelse från 2020.⁹

I sitt slutbetänkande lämnar Läsdelegationen ett antal förslag om utvecklingsområden när det gäller barns och ungas läsning. Bland annat föreslår de att ett Läsråd ska inrättas.¹⁰

Inrättande av ett Läsråd

År 2021 inrättades ett Läsråd som ett särskilt, rådgivande organ inom ramen för Kulturrådets verksamhet. Regeringen utser ledamöter till Läsrådet som alla har kunskap om och arbetar med läsfrämjande.

Ordförande i Läsrådet är Kajsa Ravin, generaldirektör för Kulturrådet. Ledamöter är:

- Marlen Eskander, grundare och verksamhetschef Läsfrämjarinstitutet
- Eric Haraldsson, skolbibliotekarie, Ringsbergskolan, Växjö
- Katti Hoflin, kulturchef Västra Götalandsregionen
- Ingela Korsell, författare med en bakgrund som grundskollärare
- Elin Nord, universitetsbibliotekarie med expertkompetens inom tillgänglig läsning, Göteborgs universitet
- Magnus Persson, professor i litteraturvetenskap, Malmö Universitet
- Helya Riazat, rektor Järvaskolan
- Dilsa Demirbag-Sten, generalsekreterare Berättarministeriet
- Lars Strannegård, rektor Handelshögskolan

Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) och Skolverket är adjungerade till Läsrådet vid behov.

Ledamöterna sitter på begränsad tid för att fler perspektiv med tiden ska få ta plats och bytas av. Grunden för arbetet med läsfrämjande insatser är att kultur, skola, folkbildning, läsfrämjande organisationer, civilsamhälle, förlag, bokhandlare etcetera alla har ett gemensamt ansvar för att bidra till ett läsande samhälle.

Läsrådet har följande uppdrag:

- Att vara en drivande och samordnande aktör inom det läsfrämjande arbetet.
- Att främja samverkan mellan aktörer inom kultur, skola, civilsamhälle, folkbildning, bokhandel, förlag och andra delar av näringslivet.
- Att ansvara för kunskapsinsamling och följa relevant forskning och identifiera utvecklingsbehov.¹¹

I Läsrådets uppgifter ingår även att lämna förslag på en läsambassadör med uppgift att främja barns och ungas läsning. Syftet är att ge litteraturen och läsande ett ansikte utåt, hålla frågan om läsningens betydelse för demokrati och delaktighet levande i debatten och inspirera fler att läsa.

9. Regeringens skrivelse, 2020, s. 3.

10. SOU 2018:57, s. 173.

11. Förordning 2012:515, 11 a §.

Läsambassadören ska verka för att ge alla, oavsett bakgrund, lika möjligheter att nå litteraturen och bli läsare.

Nioosha Shams är läsambassadör 2022–2024 och fokuserar på ungdomar och på modersmål och flerspråkighet i sitt arbete.

Läsrådet bidrar även till den årliga läsfrämjandeträff som Kulturrådet och Läsrådet anordnar. Träffen år 2022 var på tema: Läsandets politik och retorik. Till träffen publiceras även en skrift och en film.

Rapportens ansats

För att ha en utgångspunkt i det fortsatta arbetet med läsfrämjande insatser, inte minst med tanke på inrättandet av Läsrådet, ser Kulturrådet ett behov av att ta fram ett nuläge gällande läsfrämjande insatser för barn och unga.

I arbetet med den här nulägesanalysen är Kulturrådet ansvarig för innehållet. Läsrådet har haft en rådgivande och kvalitetssäkrande roll. Läsrådets ledamöter har gjort ett gemensamt arbete i workshopformat där ledamöterna har diskuterat viktiga utvecklingsområden gällande läsfrämjande insatser och lämnat rekommendationer. Läsrådets ledamöter har också läst nulägesanalysen när texten närmast sig slutversion och kommit med inspel gällande innehåll och referenser. Kulturrådet har beaktat Läsrådets rekommendationer och synpunkter i framskrivningen av rapporten. Kulturrådet är ansvarig för utformning vad gäller områden och teman som behandlas samt analys och slutresultat. Läsrådets rekommendationer har varit betydelsefulla inspel i arbetet. De rekommendationer som Läsrådet särskilt vill understryka i det fortsatta arbetet presenteras nedan.

Läsrådets rekommendationer

Läsrådets ledamöter lyfter tre områden som särskilt viktiga att arbeta vidare inom:

- Utveckla kunskap och samla goda exempel.
- Motivera läsande hos unga och unga vuxna.
- Främja läsande i skola och förskola.

Läsrådet understryker särskilt vikten av områdesöverskridande samverkan mellan offentlig sektor, civilsamhälle och näringsliv. De förordar insamlande och spridning av kunskap. Det kan göras på flera sätt och innehålla både forskningsresultat och goda exempel i praktiken. Läsrådet poängterar också att barns och ungas delaktighet, makt och inflytande kring läsning ska vara centralt i utvecklingsarbetet. De ser också att många läsfrämjande insatser på bibliotek och i skolan riktar sig till barn upp till mellanstadieåldern, och att läsfrämjande insatser för unga och unga vuxna mer tydligt bör finnas med i det strategiska arbetet de närmaste åren. Läsrådet ser också att det är viktigt att fortsätta arbetet gällande kompetens i läsfrämjande arbete för alla grundskoleformer och gymnasieskolan.

Bred och undersökande utgångspunkt

Underlaget i den här nulägesanalysen består främst av myndighetsrapportering och vissa statliga utredningar. Till viss del ingår också mindre omfattande kvalitativa studier om barns och ungas läsning samt dialoger med aktörer och verksamheter som arbetar med läsfrämjande insatser inom olika områden. Syftet är att presentera en utvecklad förståelse för nuläget och göra framåtsyftande prioriteringar när det gäller det samlande och samordnande arbetet med läsfrämjande insatser för barn och unga i Sverige.

Nuläge om barns och ungas läsning

Ansatsen för datainsamling till rapporten är explorativ, det vill säga att Kulturrådet har ett öppet undersökande fokus där vi utgår från relativt breda frågeställningar. Såsom:

- Vad finns för kunskap om barns och ungas läsning utifrån tidigare rapportering?
- Vilka erfarenheter om möjligheter och hinder kring samverkan, samt om barns och ungas förutsättningar, finns hos aktörer och verksamheter inom området?

Sammanfattningsvis är denna nulägesanalys en förhållandevis bred orientering kring rapportering och erfarenheter som har att göra med kunskap om barns- och ungas läsning inom olika områden de senaste fem åren (även om vissa källor sträcker sig längre bakåt i tiden än så) och om erfarenheter av samverkan kring läsfrämjande insatser. Orienteringen sker främst på en övergripande nivå, och kring de erfarenheter som finns hos verksamheter och bland aktörer. Strävan är att presentera en bred helhetsbild som rymmer olika perspektiv och resultat från olika områden. Det handlar till exempel om begrepp och teori kring läsningen och dess processer, läsning i skola och på fritid, resultat från kvantitativa och kvalitativa data samt erfarenheter från aktörer som arbetar med läsfrämjande insatser. Läsrådet har varit ett viktigt stöd i detta arbete.

Rapportens disposition

I rapportens första del "Barns och ungas läsning behöver stärkas" presenterar vi resultat från tidigare myndighetsrapporter och studier om barns och ungas läsning. I den andra delen "Dialogmöten, hinder och möjligheter" presenterar vi resultat från dialoger som vi haft med olika aktörer och verksamheter. I rapportens tredje del presenterar de tre myndigheterna Kulturrådet, Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) och Skolverket korta sammanfattande texter om sina respektive uppdrag och framåtsyftande arbete kring läsfrämjande. Dessa myndigheter är också de som ingår i Läsrådet: Kulturrådet som den myndighet inom vilken Läsrådet är inrättat och MTM och Skolverket som adjungerade till Läsrådet. I den avslutande delen "Riktning framåt" presenterar Kulturrådet den del av det riktade läsfrämjande arbete som Kulturrådet kommer att genomföra med stöd av Läsrådet under år 2023.

Barns och ungas läsutveckling behöver stärkas

I regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* från 2020 framgår att det är av särskild vikt att stärka barns och ungas läsförmåga och läslust.

Både i och utanför skolan spelar läsförmågan en stor roll för barns och ungas kunskapsutveckling och möjlighet att nu och i framtiden kunna ta del av och påverka det samhälle de lever i...det handlar både om nödvändig kunskap och att känna läsningens glädje och njutning.¹²

Citatet tydliggör regeringens ståndpunkt i frågan om barns och ungas läsning. Dessutom nämns två områden som är betydelsefulla för att få en fördjupad förståelse för barns och ungas läsning: "nödvändig kunskap" och "glädje och njutning". I den här delen av rapporten kommer vi att fördjupa diskussionen kring just dessa två områden i relation till barns och ungas läsning. Vi inleder med att närmare belysa de olika begrepp som används i forskning och utvärderingar om barns och ungas läsning. Efter det belyser vi den kunskap som finns om barns och ungas läsning utifrån internationella och nationella undersökningar samt ger exempel på kunskapsresultat från vissa mindre undersökningar och studier.

Sammanfattande iakttagelser

- Kunskap om läsprocessen är komplex och innehåller många olika begrepp och perspektiv. I det läsfrämjande arbetet är det särskilt viktigt att sätta mål och beskriva begrepp och perspektiv som ligger till grund för olika läsfrämjande insatser. Det är för att vi ska få så väl anpassade insatser som möjligt som också går att utvärdera.
- Det finns en bristande likvärdighet i läsförmåga bland unga i Sverige. Cirka 20 procent av 15-åringar i Sverige når inte över basnivån i läsförståelse. Socioekonomisk bakgrund är en bakgrundsfaktor som i PISA-undersökningarna korrelerar med 15-åringars resultat i läsförståelse.
- Unga och unga vuxna är en grupp som får mindre tillgång till läsfrämjande insatser än barn upp till mellanstadieåldern. Detta är också en grupp vars läsning minskar över tid i läsvaneundersökningsmätningar.
- Tillgång till barn- och ungdomslitteratur på biblioteken är nationellt ojämlik.
- Läsfrämjande arbete i skolan bör vara ett arbete för hela skolan som styrs av rektor. Det bör också vara strategiskt och uthålligt.
- Tillgång till skolbibliotek ökar chanserna att utveckla ett intresse för text och läsning. Skolbibliotekens roll bör också synliggöras i högre utsträckning i skolans systematiska kvalitetsarbete.
- Kunskap om barns och ungas egna perspektiv på sin läsning och läsutveckling är en viktig utgångspunkt för det läsfrämjande arbetet.

12. Regeringens skrivelse, 2020, s. 3.

Vad vet vi om barns och ungas läsförmåga och läsintrösse?

I det här avsnittet beskriver vi kortfattat resultat från PIRLS, PISA,¹³ och nationella läsveneundersökningar, samt ger exempel från mindre studier och undersökningar. Inledningsvis vill vi påpeka att de flesta internationella och nationella undersökningar främst fokuserar på att undersöka barns och ungas läsförståelse och läsförmåga. För att synliggöra barns och ungas läsning med fokus på deras upplevelser av läsning, utgår vi från mindre studier som bygger på kvalitativa data.

Läsprocessen består av olika delar som beskrivs på olika sätt

De ord och uttryck som används i texter och undersökningar om barns och ungas läsning är många. Olika uttryck beskriver olika aspekter av läsprocessen.

Uttryck som beskriver läsprocessen på olika sätt är bland annat: *läsförmåga, läsförståelse, läskompetens, läsintrösse, läsmotivation, läslust och lässattityd*.¹⁴ När platsen där läsningen utförs, eller känslan inför läsningen, finns med som betydande enhet i begreppet tillkommer ytterligare ord och uttryck, till exempel: *”lustläsning, frivillig läsning, upplevelseläsning, fritidsläsning och lekfull läsning”*.¹⁵

Avkodning av text beskrivs ofta som bland annat *läsfärdighet och läsförmåga*.¹⁶ Det övergripande begreppet *läskompetens* består av en mängd kunskaper och färdigheter som samspelar. *Literacy*, på svenska, litteracitet, är också ett övergripande begrepp som sätter in individen i ett föränderligt samhälle, där kultur, social aktivitet, relationer, värderingar, attityder och känslor påverkar både användande och produktion av olika texter.¹⁷

Det finns dock några centrala uttryck som ofta återkommer i samband med redogörelser av vad som undersöks i tester om hur väl barn och unga läser: *läsförmåga* och *läsförståelse*.

Läsförmåga definieras i Skolverkets rapport om läsförmåga hos svenska elever i fjärde klass utifrån PIRLS-undersökningen:

Begreppet inkluderar avkodning av text men också förmågan att reflektera över det lästa och att använda läsningen som ett verktyg för att nå individuella och samhälleliga mål.¹⁸

I PISA undersökningarna definieras uttrycket läsförståelse:

Läsförståelse, Reading literacy, handlar om elevers förmåga att förstå, använda, utvärdera, reflektera över och engagera sig i texter för att uppnå sina egna mål, utveckla sina kunskaper och sin potential och för att delta i samhället. Utöver avkodning och ytlig förståelse, inbegriper läsning tolkning och reflektion samt förmåga att använda läsning för att uppnå sina mål i livet.¹⁹

13. I den här rapporten gör vi mycket korta sammandrag av övergripande resultat som framkommer i PIRLS och PISA. För den intresserade läsaren hänvisar vi till de flertalet rapporter som Skolverket publicerar.

14. Kulturrådet, 2015, s. 24

15. SOU 2021:3, s. 122.

16. Skolverket, 2016.

17. Skolverket, 2016, s. 20.

18. Skolverket, 2017, s. 10.

19. Skolverket, 2019, s. 10.

Läsförmåga och läsförståelse kopplas även i vissa texter ihop med läsmotivation som stödjer och bidrar till hur människor utvecklar sin läsförmåga. I Kulturrådets kunskapsöversikt om metoder och forskning på det läsfrämjande området, definieras läsmotivation: "Läsmotivation handlar om de inre tillstånd som får människor att vilja läsa."²⁰

I regeringens utredning *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*²¹ refererar författarna till Linda Gambrells forskning inom fältet "reading engagement" och de sju faktorer som skapar läsmotivation hos unga:

1. den relevans barn och unga upplever att en text har för deras egen livssituation
2. tillgång till större läsmaterial
3. gott om tid till läsning
4. att de kan göra egna val utifrån ett presenterat urval
5. att de har möjlighet att reflektera tillsammans med andra om vad de läst
6. att de upplever att de framgångsrikt kan ta sig an krävande texter
7. att de finns incitament som speglar det värdefulla i att läsa.²²

Dessa läsmotiverande faktorer har visat sig vara betydelsefulla för att barn och unga ska utveckla ett läsintresse. Det finns forskare som menar att läsmotivation med påföljande läsintresse inte har uppmärksamats tillräckligt för den roll den har när det gäller läsinläring.²³

Utifrån de uttryck som presenterats ovan går det att urskilja två primära perspektiv som används i studier och undersökningar om barns och ungas läsning:

- Läsförmåga eller läsförståelse som avser att avkoda och förstå textens betydelse, reflektera och att använda läsning för att nå mål.
- Läsmotivation eller läsintresse som avser möjligheten till positiva upplevelser, igenkännande och kulturell utveckling som också kan motivera till mer läsande.

Distinktionen mellan perspektiven uppmärksammades bland annat genom begreppen efferent och estetisk läsning som introducerades redan 1938 av Louise Rosenblatt.²⁴ Dessa begrepp har haft stor betydelse inte minst inom området litteraturredaktik.²⁵ När vi läser för att lära och söka information är vår läsning efferent, och när vi riktar uppmärksamheten mot upplevelsen och mötet med texten ägnar vi oss åt estetisk läsning.²⁶ Särskilt framträdande har diskussionen om denna distinktion varit i relation till barns litteratur och läsning. Diskussionen har i vissa fall utvecklats till en konflikt mellan didaktik och estetik.²⁷ Som vi har nämnt tidigare hör dessa olika perspektiv ihop.

20. Kulturrådet, 2015, s. 24

21. SOU 2018:57.

22. SOU 2018:57, s. 77.

23. Kulturrådet, 2015.

24. Rosenblatt, 1938.

25. Skolverket, 2007.

26. Skolverket, 2007.

27. Hedemark & Jonsson, 2021.

Nuläge om barns och ungas läsning

Läsmotivation och det egna engagemanget påverkar också vilken läsförmåga, eller läsförståelse, barn och unga utvecklar ²⁸

PIRLS

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) är en internationellt jämförande studie som undersöker elevers kunskaper i och attityder till läsning i årskurs 4.²⁹ I 2016 års undersökning hade svenska elever förbättrat sina resultat i jämförelse med 2011. De högst presterande eleverna hade förbättrat sina resultat, medan de lägst presterande eleverna låg kvar på samma nivå som 2011. Samtidigt uppgav Skolverket i rapporten att elevgrupperna, flickor och pojkar, elever med olika socioekonomisk bakgrund och elever med olika migrationsbakgrund, hade förbättrat sina resultat 2016 jämfört med 2011. Alla dessa grupper har en högre genomsnittspoäng 2016 än de hade 2011.³⁰ Gruppen flickor har genomgående presterat på högre nivå än gruppen pojkar vid alla undersökningstillfällen (2001, 2006, 2011, 2016).

I PIRLS läser eleverna både skönlitterära texter och sakprosa, och prövas genom test utifrån fyra olika förståelseprocesser:

- Uppmärksamma och återge explicit uttryckt information.
- Dra enkla slutsatser.
- Tolka och integrera idéer och information.
- Granska och värdera innehåll, språk och textelement.³¹

PIRLS är utformat för att kunna användas i alla deltagarländer. Bedömningen ska också fungera för externa bedömare på ett standardiserat sätt. Det begränsar elevernas möjligheter att använda personliga kunskaper och erfarenheter i sina svar. Elevernas provsvar ska vara tydligt förankrade i det som framgår i texten. Förmågan att beskriva personliga reflektioner eller idéer och frågor som väcks och som har att göra med texten, men också till elevens egna erfarenheter, får inte utrymme i testet.³²

Eftersom PIRLS är designad som en internationell studie ska den tolkas med försiktighet. Det finns många faktorer som inverkar på studiens resultat, däribland förutsättningar för studien, de olika ländernas utbildningssystem och elevernas ålder. Skolverket understryker i sin rapport att PIRLS ska ses som en del som, tillsammans med andra studier, kan förmedla en bild av svenska elevers läsförmåga.³³

28. Skolverket, 2016.

29. PIRLS 2022 kommer att publiceras under våren 2023.

30. Skolverket, 2017.

31. Skolverket, 2017, s. 12.

32. Skolverket, 2017.

33. Skolverket 2017.

Socioekonomisk bakgrund är en stark bestämningsfaktor

I PIRLS, liksom i många andra undersökningar, påverkar elevernas socioekonomiska bakgrund deras prestation. Måttet för socioekonomisk bakgrund i PIRLS är indexet hemresurser för lärande.³⁴ I rapporten från Skolverket tydliggörs hur indexet för hemresurser bestämmer utfallet i högre utsträckning än andra faktorer, till exempel vid jämförande med faktorn kön. De skillnader i prestation som kan mätas mellan elever med högre och lägre grad av hemresurser är cirka tre gånger större än skillnader mellan flickor och pojkar. Även i Finlands nationella läskunnighetsstrategi poängteras att könstillhörighet inte är en utslagsgivande faktor för läskunnighet bland unga, utan en faktor som korrelerar med andra faktorer, till exempel hembakgrund.³⁵

Skolverket understryker att mycket tyder på att skillnader i relation till socioekonomisk bakgrund ökar.³⁶ Skolverket har pågående uppdrag riktade till skolor med högt socioekonomiskt index. Inom ramen för dessa uppdrag får grundskolelärare kompetensutveckling och undervisningsstöd. Detta gäller lärare som har klasser med en stor andel nyanlända elever eller elever som har ett annat modersmål än svenska.³⁷

ePIRLS

Ytterligare en faktor som kan påverka barns och ungas läsutveckling är digitaliseringen i samhället. I ePIRLS från 2016 undersöktes digitalläsning bland elever i årskurs 4. Den undersökningen visar att svenska elever i årskurs 4 är ännu bättre på digital läsning än på pappersläsning.³⁸

I regeringens skrivelse³⁹ framgår att en viktig omvärldsfaktor inom verksamheter som arbetar läsfrämjande är den utbredda digitaliseringen i samhället. Digitaliseringen innebär ökad konkurrens om barns och ungas fritid, samtidigt som den kan innebära möjligheter. I skrivelsen understryks vikten av att ställa sig frågan om hur man kan väcka läsintresse genom den digitala tekniken.

Digitaliseringen är ett utvecklingsområde inom ramen för läsfrämjande insatser. I den här nulägesanalysen har vi, av utrymmesskäl, inte fördjupat oss i digitaliseringen som en del av det läsfrämjande arbetet. Digitaliseringen är en viktig arena att undersöka vidare i relation till läsfrämjande insatser.

PISA

PISA (Programme for International Student Assessment) är en internationell undersökning som organiseras och leds av OECD. I PISA undersöks läsförståelsen bland 15-åringar. De kategorier som undersöks är att inhämta information, förstå samt utvärdera och reflektera.⁴⁰

34. Indexet hemresurser för lärande baseras på frågor om antal böcker- och barnböcker i hemmet, tillgång till internetuppkoppling, tillgång till ett skrivbord som eleven kan använda och tillgång till eget rum. Dessutom ingår uppgifter om vårdnadshavarnas utbildningsnivå, yrkesstatus och antal apparater för digital informationshantering i hemmet. Skolverket 2017, s. 32.

35. Utbildningsstyrelsen, Läsrörelsen, 2021.

36. Skolverket, 2022, s. 5.

37. Skolverket, 2022.

38. Regeringens skrivelse, 2020.

39. Regeringens skrivelse, 2020.

40. Skolverket, 2019.

Andelen elever som presterat under nivå 2, det vill säga under basnivån för läsförståelse är 18 procent i 2018-års PISA-undersökning och har inte förändrats sedan 2015 års undersökning.⁴¹ Andelen elever som definieras som högpresterande utifrån PISA:s kriterier, det vill säga på minst nivå 5 har däremot ökat mellan 2015 och 2018 från 10 till 13 procent.⁴² Svenska 15-åringar presterar också generellt på en högre nivå än OECD- genomsnittet.⁴³ När det gäller likvärdighet framstår Sverige som ett genomsnittligt land bland OECD länderna. I en jämförelse med övriga nordiska länder (Finland, Danmark, Norge och Island), uppvisar Sverige en lägre grad av likvärdighet.⁴⁴

Sveriges 15-åringar presterar relativt goda resultat generellt men läsförmågan skiljer sig åt mellan elever. Till exempel har socioekonomiska faktorer och kön visat sig ge skillnader i läsförståelse. Av pojkar är det 23 procent, och av flickorna 14 procent, som inte når upp till basnivån i läsförståelse i PISA 2018.⁴⁵ Resultaten i både PIRLS och PISA visar på bristande likvärdighet i läsförståelse bland barn och unga.⁴⁶

Läsvaneundersökningar

I Mediebarometerns undersökning om befolkningens medievanor år 2021 är åldersgruppen 9–14 år den åldersgrupp med högst andel bokläsning utifrån daglig räckvidd⁴⁷ (53 procent).⁴⁸ I samma undersökning är gruppen unga 15–24 år den åldersgrupp i befolkningen med lägst andel bokläsning utifrån daglig räckvidd (43 procent).⁴⁹

Enligt undersökningen "UNG IDAG" från Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor (MUCF) läser var tredje ung i åldern 16–25 år böcker på fritiden varje vecka. Mellan åren 2007 och 2018 har andelen unga som läser böcker halverats, från 60 till 30 procent.⁵⁰ Minskningen har skett bland båda könen och varit högst bland tjejer.⁵¹

I en forskarantologi från SOM-institutet 2022, uppger 51 procent av unga 16–29 år att de har läst en tryckt bok i frivillig läsning någon gång per månad eller oftare under 2021. Det är en ökning med 6 procentenheter sedan år 2020.⁵² Forskarna påpekar dock att resultatet kan bero på vilka individer som besvarat enkäten och menar att det återstår att se om trenden håller i sig även till

41. Skolverket, 2019, s.17.

42. Skolverket, 2019, s.17.

43. Dessa resultat kommer från PISA-undersökningen 2018 och bör tolkas med viss försiktighet. I Riksrevisionens granskning av resultaten framkommer kritik mot urvalet av elever. Det handlar främst om att ungdomar som kom till Sverige under flyktingkrisen 2015 enligt reglerna inte skulle undantas från PISA 2018. Trots detta undantogs ett stort antal elever från att delta och Riksrevisionen har konstaterat att det skedde på delvis felaktiga grunder.

44. Skolverket, 2019.

45. Skolverket, 2019, s. 28.

46. Skolverket, 2022.

47. Daglig räckvidd innebär andelen av de svarande som angett att de tog del av en bok under gårdagen.

48. Nordicom, 2021, s. 80.

49. Nordicom, 2021, s. 80.

50. Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor, 2021.

51. Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor använder benämningen tjejer och killar för unga mellan 16–25 år, för tydlighetens skull har vi valt att använda samma benämningar.

52. Tattersall Wallin, Carlsson och Gunnarson, Lorentzen, 2022, s. 315.

nästa år. I artikeln presenteras två möjliga tolkningar till ungas ökade läsning. Dels som en effekt av pandemin vilken har lett till mer egen tid, dels ett tilltagande intresse för bokläsning som förts fram i sociala medier som TikTok, Youtube och Instagram. Författarna understryker att mer forskning behövs, men "föreslår ändå att det finns ett samband mellan bok-influencers på sociala medier och unga vuxnas ökade bokläsning".⁵³

De olika undersökningarna vänder sig till unga i något olika åldersspann, och ger indikationer om ungas läsvanor. I de olika undersökningarna besvarar de unga frågor om läsfrekvens som är definierade på olika sätt.

Läsaneundersökningarna från MUCF och mediebarometern visar att ungdomsgruppen 15–25 år är en grupp där bokläsningen är förhållandevis låg. Samtidigt visar undersökningen inom ramen för SOM-institutets forskarantologi att bokläsningen bland unga 16–29 år har ökat under 2021. Författarna understryker dock att ökningen skett under pandemin och att det återstår att se om trenden håller i sig. Till detta ska också tilläggas att barn och unga har olika tillgång till medier beroende på var de bor.

Barns och ungas tillgång till medier är ojämlik

I MUCF:s undersökning konstateras att tjejer besöker bibliotek i högre utsträckning än killar. Fem av tio killar uppger att de aldrig besöker bibliotek.⁵⁴

Totalt sett är 18 procent av alla aktiva låntagare på folkbiblioteken 0–17 år, tillgång och utlåningsgrad för barn- och ungdomsböcker varierar dock mellan olika folkbibliotek. När det gäller utlåning av böcker och seriella publikationer från folkbiblioteken till barn och unga finns ett klart samband mellan rikligt utbud och hög utlåning.⁵⁵ Kungliga biblioteket konstaterar i sin statistikrapportering från 2021 gällande bibliotek att barn och unga har olika tillgång till medier beroende på var de bor.⁵⁶ I en studie från Högskolan i Borås konstateras också att det strategiska läsfrämjande arbetet på biblioteken är i behov av förstärkning.⁵⁷ Kulturrådet har sedan 2021 ett regeringsuppdrag för att stärka det läsfrämjande arbetet på folkbibliotek.⁵⁸

Ungas egna perspektiv på läsning

Av intresse i en nulägesanalys om barns och ungas läsning är också att få veta mer om hur barn och unga själva ser på sin läsning och hur de upplever den. Genom PIRLS och andra undersökningar vet vi att elever och deras vårdnadshavare i Sverige 2016 läser i lägre utsträckning och tycker mindre om att läsa jämfört med hur de svarat i tidigare undersökningar. En stor andel elever i Sverige uppger även en negativ inställning till läsning samtidigt som de har ett gott självförtroende när det gäller läsning. Skolverket menar att den minskade läsningen och den uttryckta negativa inställningen till läsning och vad detta står för behöver undersökas närmare.⁵⁹

53. Tattersall Wallin, Carlsson och Gunnarson, Lorentzen, 2022, s. 316.

54. Myndighetens för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2021.

55. Kungliga biblioteket, 2022.

56. Kungliga biblioteket, 2022.

57. Lindberg, Pennlert & Ringbo, 2021.

58. "Läsfrämjandelyft för folkbibliotek", för mer info se sidan 32 denna rapport.

59. Skolverket, 2017.

Nuläge om barns och ungas läsning

I en studie publicerad av Svensk biblioteksforening om ungas syn på läsning och bibliotek intervjuades 92 unga 15–18 år i fokusgrupper.⁶⁰ Studien visar att unga tycker att läsning kan vara både roligt och tråkigt och att de associerar upplevelsen av läsning till:

- sammanhanget där läsningen sker
- vad läsningen har för syfte
- vilket medieformat de använder.⁶¹

Fler unga i studien som pratar om läsning på fritiden beskriver det som roligt medan de som pratar om läsning och associerar det till skolan har en tendens att beskriva det som tråkigt. När det gäller syfte skiljer de på syftet att läsa faktatexter, analysera och svara på frågor till texter och syftet att läsa skönlitterärt för att de själva vill. Det tidigare associeras till skolan och det senare till fritiden, även om vissa av de unga deltagarna är tydliga med att de föredrar att läsa faktatexter även på fritiden. Bokens form, material och analog läsning beskrivs som viktigt när det gäller fritidsläsning, som lyfts fram som en helhetsupplevelse.⁶²

Sammanhanget där läsningen sker, spelar roll för upplevelsen av läsning. Unga beskriver skolan som en praktik där de främst ägnar sig åt att söka efter information, där de ska använda vissa lässtrategier och förväntas läsa med kritisk distans. Här beskriver vissa av deltagarna i studien att även läsning av samma författare upplevs som olika beroende på om sammanhanget är skolan eller fritiden. Det beror på att läsning som uppgift i skolan hänger ihop med krav på prestation.⁶³

Men krav på prestation är något som spelar roll för elevers i läsning under skoltid. Det befasts i en studie om vad som motiverar elever till läsning i skolan.⁶⁴ Det är den strukturerade kontrollen av läsningen i skolan som motiverar eleverna. Utifrån denna studies resultat menar författarna att om elever ska utveckla egen läsmotivation för läsning även på fritiden, bör läsning i skolan innehålla texter de själva får välja, som de kan relatera till. Sådan läsning, menar man i studien, stärker elevens läsning och kan i längden leda till läsning även på fritiden.⁶⁵

Läsfrämjande arbete i grundskolan ett arbete för hela skolan

Läsning bör vara ett arbete för hela skolan som drivs av rektor samt vara strategiskt och uthålligt. De insatser som bedrivs är ofta ett resultat av enskilda lärares insatser. Skolbiblioteket ska vara en tillgång för hela skolan, alla årskurser, och skolbibliotekarien ska vara en pedagogisk resurs som arbetar tillsammans med lärarna. Det skriver Skolinspektionen i sin granskning av läsfrämjande arbete i grundskolan, årskurs 4–6, som publicerades 2022. Där framgår också att de granskade skolorna behöver förbättra sitt arbete med att inte bara följa upp elevernas läsförmåga, utan även systematiskt följa upp och analysera elevernas läsintresse och läsvanor.⁶⁶ När elevers enskilda läsintresse och läsvanor följs upp kan läsfrämjande insatser på ett bättre sätt anpassas till elevernas behov. Andra resultat som presenteras i Skolinspektionens granskning är att skolor bör göra uppföljningar och utvärderingar både av läsfrämjande insatser i skolan och av de insatser som ges till elever att göra utanför skolan, till exempel olika "läsläxor".

60. Hedemark, 2018.

61. Hedemark, 2018

62. Hedemark., 2018

63. Hedemark, 2022, s. 65.

64. Tegmark, m.fl., 2022.

65. Tegmark, m.fl., 2022.

66. Skolinspektionen, 2022, s. 18.

Även den tryckta läroboken är en nyckel till läsförståelse. Det tydliggörs i Läromedelsutredningen⁶⁷ från 2021. Den tryckta läroboken har ett särskilt värde och ger ofta en tydligare överblick över innehållet än digitala läromedel menar man i utredningen. Förståelsen av längre sakprosatexter ökar också när texterna presenteras i tryckt form, i jämförelse med texter som läses digitalt.⁶⁸ I utredningen beskriver man också hur viktigt tryckta läromedel är för föräldrar. De får en bättre förståelse för sina barns skolarbete och använder tryckta läromedel vid läxhjälp. Särskilt viktigt är föräldrastödet med hjälp av tryckta läromedel för elever med intellektuell funktionsnedsättning.⁶⁹

Elevers intresse för att läsa sjunker i takt med att de blir äldre. I årskurs 6 är elever mindre intresserade av att läsa än i årskurs 4 och i högstadiets årskurser har intresset sjunkit ännu mer.⁷⁰ Samtidigt med elevers sjunkande intresse minskar de läsfrämjande insatserna i grundskolan högre årskurser och i gymnasiet.

En forskningsstudie⁷¹ presenterar resultat från en undersökning om elever i årskurs 6 och årskurs 9 och deras egna perspektiv på läsning i skolan.⁷² Eleverna uttrycker en stark vilja att bli goda läsare, samtidigt som resultaten visar att de huvudsakligen motiveras av krav på prestation när det gäller läsning i skolan. Vad forskarna kallar "autonomous motivation" uttrycktes bara av en minoritet av eleverna i årskurs 6. För mer läsning bland eleverna behövs fler, utifrån elevernas perspektiv, intressanta texter och mer tid för läsning. Studiens resultat indikerar även att skoldagen bör innehålla mer tid för läsning inom ramen för schemalagd klassrumsundervisning med noga utvalda texter.⁷³ Om elever ska utveckla egen läsmotivation för läsning på fritiden bör läsning i skolan innehålla erbjudanden till eleverna om att de kan utveckla sin läskompetens utifrån texter de själva får välja och som de kan relatera till. Sådan läsning stärker elevens läsning och kan i längden leda till läsning även på fritiden.⁷⁴ I studien upptäcktes inga skillnader i uppfattning kring läsning mellan flickor och pojkar.

Att de läsfrämjande insatserna minskar i årskurs 6–9 förklaras i Skolinspektionens granskning med att lärare i årskurs 6 och i högstadiet måste ha mer fokus på betyg och nationella prov. De måste då prioritera sin undervisning på ett annat sätt, den blir mer innehållsfokuserad, och läsfrämjande insatser underordnas. Samtidigt förväntas elever i högre årskurser och gymnasiet att ta till sig mer krävande texter. De elever Skolinspektionen intervjuat inom ramen för granskningen uttrycker att de gärna vill ha hjälp av lärare och skolbibliotekarier med lästips och vägledning i sin läsning. Att lärare visar intresse för elevernas val av litteratur och för deras läsning, pratar med dem om läsningen och ger möjlighet till samtal i grupp om gemensamt lästa böcker är viktiga läsfrämjande insatser som understryks i granskningen.⁷⁵ Skolinspektionen ser i sina intervjuer med elever inga skillnader i läsintresse och läsvanor beroende på kön.⁷⁶

67. SOU 2021:70

68. SOU 2021:70

69. SOU 2021:20

70. Skolinspektionen, 2022.

71. Tegmark, M. m.fl., 2022.

72. Tegmark, M. m.fl., 2022.

73. Tegmark, M. m.fl., 2022.

74. Tegmark, M. m.fl., 2022

75. Skolinspektionen, 2022.

76. Skolinspektionen, 2022.

Skolbibliotekens betydelse

Att som elev i skolan ha tillgång till ett skolbibliotek ökar chanserna väsentligt för att ett intresse för text och läsning ska väckas och utvecklas.⁷⁷ I skollagen finns en bestämmelse om att elever i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek.⁷⁸ Det finns däremot ingen precisering om vad "tillgång till skolbibliotek" innebär. Det finns alltså en förhållandevis vid ram för skolor att förhålla sig till i tolkningen av hur ett skolbibliotek ska upprättas. I delbetänkandet av Utredningen om stärkta skolbibliotek⁷⁹ tydliggörs att bemannade skolbibliotek har stor betydelse för elevers bildning och utbildning. Utredningen föreslår att innebörden i "tillgång till skolbibliotek" bör specificeras:

Eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till bemannade skolbibliotek på den egna skolenheten. Om det finns särskilda skäl, får skolbiblioteket även organiseras i samverkan med ett folkbibliotek eller ett skolbibliotek på en annan skolenhet.⁸⁰

Man tydliggör också i utredningen att skolbibliotekets tradition är stark när det gäller att främja läsande. Att ha tillgång till ett skolbibliotek med utbildade skolbibliotekarier kan spela stor roll för elevers utveckling av läsintresse och läsförmåga. Skolbibliotekarier kompletterar ofta lärarnas undervisning om läsning och texter, bland annat genom att uppmärksamma det fria läsandet. En god läsförståelse är också starkt sammankopplad med elevers möjligheter att klara sina studier i alla ämnen.⁸¹

I utredningen understryks det väsentliga i "att stärka skolbiblioteken i syfte att ge elever likvärdig tillgång till ändamålsenlig skolbiblioteksverksamhet med fackutbildade bibliotekarier".⁸² Förutom att det behövs fackutbildade skolbibliotekarier är det också viktigt att skolbibliotekarien finns på skolan under större delen av skoldagen för att bygga relationer med eleverna och ingå som självklar part i skolans dagliga pedagogiska arbete tillsammans med lärare och annan skolpersonal.

Även på skolans organiseringsnivå ser man i utredningen att det behövs justeringar, och menar att skolbiblioteksverksamheten sällan synliggörs i det systematiska kvalitetsarbetet. Det innebär i förlängningen att styrning, uppföljning och utveckling som verktyg för det systematiska kvalitetsarbetet ofta saknas för skolbiblioteken.⁸³

Utredningen har remitterats, och de tre myndigheter som ingår i Läsrådet har lämnat remissvar. Det finns ett stort engagemang i frågan om bemannade skolbibliotek både hos ledamöter i Läsrådet och bland organisationer som arbetar med läsfrämjande för barn och unga. Kulturrådet betonar att det är angeläget att regeringen beslutar hur man ska gå vidare med utredningens förslag.

Barns och ungas egna perspektiv

Utöver de resultat som nämns ovan framträder kunskap om barns och ungas egna perspektiv på sin läsning och läsutveckling som en viktig utgångspunkt för det läsfrämjande arbetet. Att ta fram

77. SOU 2021:3.

78. SFS 2010:800, 2 kap. 36 §.

79. SOU 2021:3.

80. SOU 2021:3, s. 29.

81. SOU 2021:3

82. SOU 2021:3, s. 17.

83. SOU 2021:3

läsfrämjande insatser som fungerar i ett område, i ett sammanhang eller för en specifik situation bör starta med att undersöka vilka behov som finns i gruppen som insatsen riktar sig till. Utökad kunskap om barns och ungas egna perspektiv leder till utvecklad förståelse för vad läsning innebär för användargruppen. Till exempel vad barn och unga läser, hur de utvecklar sitt läsande mellan olika genrer eller arenor (fysiska, digitala), vilket eller vilka språk de föredrar att läsa på och vad sammanhanget betyder för vilken typ av läsning som sker. Kunskap kring detta är nödvändigt för att erbjuda målgruppen läsfrämjande insatser som blir relevanta och uppfattas som meningsfulla.

Dialogmöten med aktörer

I Läsrådets uppdrag ingår att samordna och därmed stärka aktörers samverkan i frågor som rör läsfrämjande insatser utifrån ett samhällsperspektiv. För att arbetet med samordning ska bli målstrategisk behöver Kulturrådet, och därmed Läsrådet, en uppfattning om vilket nuläge olika aktörer står inför. För att få kunskap om detta har vi genomfört dialogmöten med olika verksamheter och aktörer. Ett stort tack riktas till alla aktörer och verksamheter som bidragit till nulägesanalysens innehåll genom att delta i Kulturrådets dialogmöten.⁸⁴ Syftet har varit att ringa in områden som kan vara strategiskt viktiga ur ett långsiktigt perspektiv för ett effektivt utvecklingsarbete när det kommer till att driva, samla och samordna olika aktörer kring läsfrämjande insatser för barn och unga. Det långsiktiga syftet är att öka effekterna av de läsfrämjande insatser som görs. Det innebär att

- öka kunskapen hos de olika aktörerna
- se till att insatserna bygger på analys och forskning samt beprövad erfarenhet
- använda resurser mer effektivt.

Samverkan kan också bidra till att olika aktörer på ett bättre sätt når sina prioriterade målgrupper och ökar målgruppens delaktighet.

Sammanfattande iakttagelser

- Att få till stånd samordning som sammanlänkar aktörer med olika prioriteringar, resurser och verksamhetstempo är en utgångspunkt och en utmaning för många aktörer.
- Flernivåsamverkan framstår som en central utvecklingsfråga.
- Övergripande samordning och organisering av fysiska nätverksträffar efterfrågas.
- Resurssatt samverkan på myndighetsnivå efterfrågas.
- Skolan ses som en viktig samverkanspartner.
- Bibliotek ses som en betydelsefull aktör för samordning av läsfrämjande insatser.
- Efterfrågan på utvärdering och "best practice" om läsfrämjande insatser för barn och unga är stor bland aktörer inom området.

Genomförande

Vi har genomfört 7 dialoggrupper, samtal om 1,5 timme med 3–5 deltagare i varje grupp. De flesta som vi samtalat med uttrycker sig positivt till att bli inbjuden till de här dialogerna. Viljan att samverka är stor, det är många som vill samverka och det finns ett stort engagemang. Läsfrämjande insatser lyfts fram som en insats för demokrati och kan även ses som en rättighetsaspekt, vilket vissa deltagare menar motiverar.

Teman

Deltagarna har diskuterat många olika frågor, och alla kan inte belysas i det här underlaget. Vi har fokuserat på de frågor som är huvudtemat för Kulturrådets fortsatta arbete med samordning och kunskapsspridning. Teman som vi belyser i det här underlaget är:

84. För beskrivning av genomförande och deltagande aktörer se också bilagan till denna rapport.

- samverkan
- utvärdering och effekter
- barn, unga och läsfrämjande insatser.

Vilja att samverka

Bland alla som vi har pratat med finns en stark vilja att samverka och att utveckla arbetet med läsfrämjande insatser. De utmaningar som arbetet står inför är att verksamheter på olika nivåer som arbetar i olika strukturer och har olika arbetssätt. Flera säger att de har svårt att hinna med det arbete som behöver göras för att få överblick över aktörer och kunskapsutvecklingen inom området.

Ett övergripande resultat som aktualiseras i analysen av dialogmötena är glappet mellan idé och praktik när de kommer till flernivåsamverkan, det vill säga när samverkan ska ske mellan stat, region och kommun. Flernivåsamverkan är ett återkommande önskemål men konkreta erfarenheter beskrivs sällan.

Samverkan mellan olika områden

Många deltagare förordar samverkan mellan statliga, regionala och kommunala aktörer samt aktörer från civilsamhället och näringslivets aktörer på ett idéplan, men saknar konkreta erfarenheter av hur ett sådant arbete kan genomföras. De kommenterar snarare att det bör genomföras.

Deltagare uttrycker ett behov av att få ingå i nätverk som blandar deltagare från olika organisationer och verksamheter. Flera deltagare poängterar vikten av forum där man kan föra dialog med varandra. Önskemålet är att dessa forum eller nätverk ska samla kulturverksamheter och verksamheter från näringslivet i ett sammanhang. Många deltagare menar att det måste finnas en samordnande part i organiserandet av detta, och hade förväntat sig att Kulturrådet, via Läsrådet, skulle ta denna samordnande roll. De uppfattar dock inte att deras förväntningar har infriats.

Vissa aktörer berättar att samverkan främst sker med de som man redan har upparbetade relationer till. Man tillhör samma typ av verksamhet och samverkar genom sammankomster och träffar, men det finns också tankar om att det skulle vara bra om man kunde utvidga samverkan utanför sin "bekvämlighetszon". Andra beskriver hur det i verksamheten finns en stark vilja hos alla att samverka, men att tid, resurser och någon som samordnar och har en överblick saknas.

De förlag och bokförsäljare vi har samtalat med är alla engagerade på olika sätt i läsfrämjande insatser. Det sker genom sponsring av projekt, material till skolor, samverkan med lärare eller stöd för event och aktiviteter i lokalsamhället i samverkan med lokala bokhandlare. Representanterna uttrycker att de gärna är med och samverkar, men att tid för att hålla sig ajour eller själv ordna samverkan inte alltid finns. Därför finns det behov av samordning och att bli inbjuden till dialoger med aktörer från andra områden. Önskvärda syften är att föra dialog, knyta kontakter, bidra med sin kompetens och eventuellt ekonomiska medel.

Begreppet "eldsjäl" återkommer i dialogerna som ett uttryck för personer som driver arbete med läsfrämjande insatser framåt på eget initiativ, utan tillräckliga resurser. Det används främst för att förklara situationen i projektbaserat arbete i civilsamhällessektorn. Dessa personer kompenserar för den osäkerhet som finns i projektbaserat arbete när det gäller långsiktighet och ekonomiska medel. Svårigheten att få tillgång till tillräckliga ekonomiska medel för att bedriva en långsiktig och stabil verksamhet ses som ett stort hinder av många deltagare. Man uppger att stabila och långsiktiga resurser kan leda till ett mer systematiskt arbete med mindre arbetsbelastning för överbelastade eldsjälarna och ett mindre personbundet kunskapskapital för verksamheter.

Olika verksamheter, olika förutsättningar

Struktur och arbetssätt skiljer sig åt mellan olika verksamheter. I dialogsamtalen tydliggjordes bland annat att civilsamhällesaktörer är organiserade på ett sätt som bidrar till kortare beslutsvägar med möjlighet att gå från idé till handling snabbare än till exempel kommunal och regional verksamhet. Bland annat Läsrörelsen, som är en etablerad civilsamhällesaktör inom ramen för läsfrämjande insatser, beskriver många samverkansprojekt där de har varit initiativtagare, projektsamordnare och hittat finansiärer. Genom dem och andra deltagare vi samtalat med från civilsamhällesorganisationer framträder dessa organisationer som en drivande part i många samverkansformer. Strukturen för organisering i kommunal och regional verksamhet leder till långsammare processer och längre beslutsvägar. Det bidrar å andra sidan till stabilitet och långsiktighet.

I samverkan mellan dessa verksamheter med olika tempo finns fördelar och nackdelar. Civilsamhällets flexibilitet och snabba beslutsvägar kan bidra till nytänkande och förändrade rutiner i samverkan med kommunal och regional verksamhet. Samtidigt kan processen med att få ut nya insatser och aktiviteter på fältet bromsas av längre beslutsvägar och mer oflexibla förflyttningar av resurser i kommunal och regional verksamhet. Å andra sidan bidrar kommunal och regional verksamhet med sina nätverk, stabilitet och erfarenhet. En fråga som behöver undersökas ytterligare är hur samordning för långsiktig samverkan mellan civilsamhällesaktörer och kommunala och regionala verksamheter kan underlättas.

Samverkan på flera nivåer är utmanande och några menar att det som verkligen fungerar är det som görs i det lokala samhället. Samverkan i det lokala samhället får uppmärksamhet på flera olika sätt i våra dialoger. En aktör som deltagit i diskussionen menar att det är viktigt att nå ut med kunskap om lokala läsfrämjande insatser i det lokala samhället. Aktiviteter, seminarier och information om projekt bör därför ordnas och spridas lokalt. God samverkan, balans och respekt mellan olika verksamheter och aktörer i insatser som samlar deltagare regionalt är viktigt. Det finns många lokala verksamheter och företeelser som framträder i dialogerna som relevanta i arbetet med att samordna läsfrämjande insatser. Det kan exempelvis handla om kyrklig verksamhet, idrottsföreningar, hembygdsföreningar, fritidsgårdar.

Bland de myndighetsrepresentanter som vi har träffat menar vissa att myndigheter behöver få uppdrag där samverkan skrivs fram i uppdraget. Först när myndigheter har samverkanspartner framskrivna i sina uppdrag har de tillräckliga resurser för samverkan. Önskemål som uttrycks är att gemensamma uppdrag om läsfrämjande insatser ska riktas till myndigheter. Då skapas bättre möjligheter att nå ut brett, menar deltagarna.

Skolan är en viktig samverkanspartner

Skolan är en samverkanspart som många ser som viktig eftersom skolan är den institution som samlar målgruppen barn och unga. Skolan beskrivs både som en verksamhet som söker kontakt och samverkan och som en verksamhet som inte har tid och utrymme för samverkan. Erfarenheter kommer från förlagen som tar emot förfrågningar om material och vägledning från lärare, från civilsamhällesaktörer som samverkar lokalt med skolor, och från bibliotek som vill samverka med skolor men där skolorna inte har tid och resurser för att gå in i samverkan. Reflektioner finns också kring vikten av att föra dialog kring de etiska aspekter som samverkan mellan skola och näringslivets kommersiella aktörer innebär.

Vissa deltagare menar att det finns en utmaning i att nå fram till skolhuvudmän och rektorer som ofta saknar kunskap och insyn i ett hållbart och långsiktigt läsfrämjande arbete som inkluderar hela skolan. Liknande resultat presenteras i Skolinspektionens granskning om läsfrämjande arbete i grundskolan. I granskningen är två huvudresultat att rektor måste driva arbetet med läsfrämjande

insatser, och att grundskolan i större utsträckning behöver arbeta systematiskt med sitt utvecklingsarbete gällande läsfrämjande arbete.⁸⁵

Biblioteken en viktig aktör i samordningen

Bibliotek är inte viktiga bara för att det är ett rum med böcker utan för att det är ett rum med böcker, datorer och vuxna och att det är ok för barnen att hänga där för sina föräldrar. Att det är ett tryggt rum som signalerar något annat än många andra platser. (Biblioteksrepresentant)

Regionbibliotek, folkbibliotek och skolbibliotek diskuteras på något sätt i alla dialoggrupper. Biblioteken beskrivs som en verksamhet som fyller många funktioner. Framför allt framträder biblioteken som:

- En trygg plats att gå till för barn och unga, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden.
- En plats som till viss del fungerar kompensatoriskt, bland annat i områden med hög barnfattigdom.
- En plats för att upprätthålla och utveckla demokratin.
- En verksamhet som kan arbeta uppsökande i lokalsamhället.
- Skolbibliotek och skolbibliotekarier som nyckelpersoner för att garantera likvärdighet.

Även brister i bibliotekens verksamhet diskuterades, som att det saknas en infrastruktur i landet när det gäller skolbibliotek och folkbibliotekens barnverksamhet vilket leder till ojämlikhet nationellt.

Många deltagare har också idéer om hur bibliotekens roll kan utvecklas för att vara en än starkare kraft i samverkan kring läsfrämjande insatser för barn och unga.

När det gäller skolbibliotek diskuteras i en dialoggrupp vikten av att bibliotekarier i större utsträckning bör ses som en pedagogisk resurs. Det måste finnas förståelse från rektors och lärarnas sida att bibliotekarien kan vara en resurs. Först då kan insatser på lokal nivå bli mer effektiva. Då finns ett samarbete som kan gynna läsning i alla ämnen.

Bibliotekens roll i arbetet med läsfrämjande insatser diskuteras utifrån många olika infallsvinklar. Biblioteken tillskrivs mångsidighet och mycket potential. Många av de funderingar som tas upp i dialoggrupperna är också frågor som Kulturrådet arbetar med i de pågående uppdragen *Läsfrämjandelyft för folkbibliotekarier*⁸⁶ och *Stärkta bibliotek*⁸⁷.

Utvärdering och effekt

Många deltagare efterfrågar utvärderingar av insatser som kan leda till bättre förståelse för vilka insatser som ger effekt. Vissa deltagare uttrycker skepsis kring den mångfald av insatser som genomförs utan någon utvärdering som visar på resultat och effekter. Många gånger beskrivs erfarenheter som går att koppla till upplevelser hos enskilda individer, men där kunskap om systematik och långsiktiga effekter saknas. Det finns ett stort behov av utvärdering och av kunskapsspridning om

85. Skolinspektionen, 2022, s. 14.

86. Regeringsbeslut, 2020.

87. Regeringsbeslut, 2020.

insatser som fungerar, så kallad "best practice", utifrån vetenskaplig grund. Denna fråga är också central i Skolinspektionens granskning av läsfrämjande arbete i grundskolan.⁸⁸

Bristen på utvärdering av insatser och kunskap om best practice är en återkommande fråga bland de aktörer som deltar på våra dialogmöten. Många aktörer ser detta som en betydande brist inom området.

Barns och ungas roll i läsfrämjande insatser

Hur barns och ungas olika individuella och kontextuella förutsättningar samspekar när det gäller deras läsande och hur det kan fångas upp i läsfrämjande arbete är en viktig del i arbetet med läsfrämjande insatser för barn och unga. Förutsättningar som skapar svårigheter och inte fångas upp eller inkluderas i en läsfrämjande insats kan utvecklas till hinder som försvårar fortsatt läs-utveckling. Barn och unga är en heterogen grupp som har olika förutsättningar och befinner sig i olika sammanhang. I det här avsnittet tar vi upp exempel på förutsättningar för vissa grupper av barn och unga som nämndes av olika aktörer i våra dialogmöten i relation till läsfrämjande insatser för barn och unga. Det handlar om förutsättningar som bör ligga till grund för planering av läsfrämjande insatser för de här grupperna av barn och unga.

Sammanfattande iakttagelser

- Barn och unga bör själva vara delaktiga i utformandet av läsfrämjande insatser.
- Flerspråkiga barn och unga, barn och unga med funktionsnedsättning samt barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden framträder som grupper som inte får tillgång till läsfrämjande insatser utifrån sina förutsättningar i lika stor utsträckning som andra grupper av barn och unga.
- Övergripande läsfrämjande insatser riskerar att fungera exkluderande för vissa barn- och ungdomsgrupper.
- Kunskap om läsfrämjande insatser som passar barns och ungas individuella och kontextuella förutsättningar behöver samlas och spridas i högre utsträckning.
- Digitala och sociala medier tas upp som en tillgång. Samtidigt finns en digital ojämlikhet även bland barn och unga.

Behov av kunskap om läsfrämjande insatser som passar barns och ungas förutsättningar

I flera av dialoggrupperna tydliggjordes vikten av att barn och unga själva ska vara delaktiga i utformandet av läsfrämjande insatser. Det är viktigt att låta dem själva välja böcker för läsecirklar, att fråga dem vad de bryr sig om och vad som fångar dem, och att utgå från vad de är intresserade av – oavsett om det är Minecraft eller Manga. Även om erbjudandena många gånger behöver komma från vuxna i deras närhet, i skolan och på fritiden, ska hänsyn tas till deras förutsättningar och behov. Läsfrämjande insatser ska ha en grund i att barn och unga får uppleva att de har makt över sina egna liv.

Ett annat område som återkom på dialogmötena är att många insatser, när det gäller läsfrämjande, riktar sig till barn och elever upp till och med mellanstadiet. Intresset för läsning minskar bland elever i högre årskurser. Det sammanfaller med att läsfrämjande insatser för elever på högstadiet

88. Skolinspektionen, 2022.

och i gymnasiet är färre, samtidigt som undervisning i högre årskurser ställer krav på mer läsning och avancerad läsning. Detta är också något som tydliggörs i Skolinspektionens granskning om läsfrämjande arbete i grundskolan.⁸⁹

Deltagare menar också att det är viktigt att skilja på barn och på unga. Barn kan nås via föräldrar och i skolan. Unga kan i viss mån nås via skolan, men unga vuxna som befinner sig mellan skola och vuxenliv är en särskilt svår grupp att nå. Gruppen unga och unga vuxna är också en större utmaning att vända sig till än barn.

Att nå fram med läsfrämjande insatser till unga och unga vuxna hör enligt vissa av deltagarna ihop med eget skrivande och det egna uttrycket. Styrkan i detta är att koppla eget skrivande till läsande och den egna identitetsutvecklingen. En utmaning som understryks är att utbudet av ungdomsböcker minskar och att det saknas tillräcklig variation av bokteman inom ungdomslitteraturen. Detta försvårar ungas möjligheter att hitta litteratur som passar. Några deltagare i våra dialoggrupper menar att just gruppen unga nås via sociala medier, exempelvis TikTok.

Flerspråkighet bland barn och unga

Gruppen flerspråkiga barn och unga nämns av flera deltagare i arbetet med läsfrämjande insatser. Flera deltagare menar att man behöver uppmärksamma att många barn och unga i Sverige förhåller sig till flera språk och flera kulturella utgångspunkter. I ett läsfrämjande arbete behöver detta tas om hand och användas för att stärka gruppens läsutveckling och läsaridentitet. Det kan handla om att stödja och göra unga uppmärksamma på hur de kan använda flerspråkighet för att utveckla sitt eget skrivande. Det kan också handla om särskilda kontakter med lärare kring läsfrämjande insatser för och med elever från nationella minoriteter.

Barn och unga med funktionsnedsättning

Särskilt en dialoggrupp poängterade vikten av att utforma läsfrämjande insatser för *alla* barn och unga. Barn och unga med läs- och skrivsvårigheter, intellektuell funktionsnedsättning eller andra förutsättningar som försvårar läsutvecklingen har mycket svårare att få tillgång till läsfrämjande insatser, menade man i gruppen.

I gruppen diskuterades också den utmaning som finns i klassvisa eller kommunala läsfrämjande insatser. I dialoggruppen fanns erfarenhet av att skolan eller kommunen inte kontrollerar lättläst bearbetning eller tillgänglighet som talbok när böcker väljs ut för klassvist läsande. I stället görs ett normativt urval och de elever som faller utanför normen får läsa något annat och förlorar då möjligheten till en inkluderad läsoplevelse.

Flera deltagare var överens om att läsfrämjande projekt bör leda till en effekt för de som behöver det, framför allt de som har lässvårigheter. Goda läsare blir per automatik gynnade av de läsfrämjande insatser som görs – men hur säkerställs att de som kämpar extra och behöver mer stöd gynnas av den läsfrämjande insatsen? Deltagare i dialoggruppen poängterar att det behövs särskild kompetens hos de som är involverade, till exempel lärare, bibliotekarier och rektorer. Tecken på att läsundervisningen inte stödjer de elever som skulle behöva anpassningar, eller de elever som behöver extra utmaningar, nämns även i Skolinspektionens granskning av läsfrämjande arbete i grundskolan. Läsundervisningen läggs på en mellannivå där de flesta elever befinner sig, skriver man i granskningen.⁹⁰

89. Skolinspektionen, 2022.

90. Skolinspektionen, 2022.

Nuläge om barns och ungas läsning

Barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden

En grupp som lyfts särskilt i en annan dialoggrupp är barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. I våra dialoggrupper fanns aktörer som arbetar i socioekonomiskt utsatta områden och områden med hög barnfattigdom. Det är områden där aktören arbetar med att vara ute med en vagn med böcker för att nå fram med läsfrämjande insatser. Bibliotekens viktiga roll i dessa områden understryks.

Läsningen behöver också ske i en miljö som upplevs av barnen som trygg, och det måste finnas en stor variation av nivån på läsfrämjande insatser eftersom de barn som besöker biblioteken har många olika behov (mat, trygghet, aktivitet) som ska kombineras med läsfrämjande insatser. I dialogen understryks önskemål om att få hjälp och stöd genom samverkan med civilsamhällets organisationer för att biblioteken ska kunna möta alla de olika behov som finns bland barnen som besöker biblioteken.

Hinder och möjligheter i digitala världar

Flera aktörer menar att digitala medier är ett sätt att nå även yngre barn, ett sätt att nå barn som inte kommer till biblioteken och, i viss mån, barn som inte når i skolan.

En del av de verksamheter vi har haft dialog med arbetar med läsfrämjande insatser via egna webbplatser. De menar att digitala medier gör läsfrämjande insatser mer tillgängliga för barn och unga. Via digitala medier kan aktörerna också bjuda in barnen till olika aktiviteter kopplat till läsfrämjande insatser till exempel att de får spela spel och producera egna texter. En annan ingång som nämns och som bidragit till ett större intresse för läsning hos gruppen unga är boktips på TikTok.

Digitala och sociala medier tas upp som en tillgång. Detta är medier som barn och unga använder i stor utsträckning, därför behöver tillgången till läsfrämjande insatser finnas i dessa medier. Samtidigt finns det en digital ojämlikhet även bland barn och unga. Alla barn har inte tillgång till digitala redskap eller uppkoppling.

Det finns också utmaningar med att kommunicera med barn och unga via dessa medier, särskilt med barn, och unga i nedre tonåren. Deltagare menar att det finns ett ansvar för att skapa digitala platser som är trygga och säkra för barn. Det kan vara svårt i medier där den egna verksamheten eller en aktör själv inte har kontroll över utformningen av mediet och över vilka som besöker mediet.

Där har vi varit försiktiga både ur GDPR och vill vi ha den typen av kommunikation med barn på öppen media som inte vi har kontroll över? Och eftersom vi har en så pass ung målgrupp så känns inte det tryggt, vi skulle inte kunna backa upp det (Region).

Det uppstår också utmaningar på den egna webbplatsen i att hitta en balans mellan vad som trendar bland barnen och vad som är etiskt möjligt att erbjuda med bibehållen säkerhet i relation till GDPR.

Myndigheters strategiska arbete med läsfrämjande insatser

Inom ramen för myndigheters arbete pågår planering och genomförande av läsfrämjande insatser. Kulturrådet, Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) och Skolverket är de tre myndigheter som arbetar inom ramen för Kulturrådets rådgivande organ Läsrådet. Kulturrådet är den myndighet inom vilken Läsrådet är inrättat. MTM och Skolverket är adjungerade till Läsrådet. I det här avsnittet presenterar Kulturrådet, MTM och Skolverket korta sammanfattningar om sina övergripande strategier och sitt framåtsyftande arbete kring läsfrämjande insatser.

Kulturrådet

Kulturrådets läsfrämjande arbete tar sin utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen och de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande, som är beslutade av riksdagen.

Kulturrådet vill öka medvetenheten om betydelsen av den kontext som läsfrämjande sker eller kan ske, till exempel bibliotek, skola och föreningsliv. Kulturrådet vill också öka medvetenheten om betydelsen av läsande förebilder och familjens påverkan på språkutvecklingen och läsaridentiteten. Läsningen och vilka som blir läsare sker alltid i ett sammanhang.

År 2014 fick Kulturrådet, till följd av litteraturutredningen⁹¹, ett utvidgat uppdrag av regeringen att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse. I uppdraget ingick också att ta fram ett handlingsprogram för det läsfrämjande arbetet i samverkan med bland annat Skolverket, MTM, folkbildningens organisationer och andra berörda parter. Handlingsprogrammet för läsfrämjande uppdaterades 2019.⁹² Handlingsprogrammet slår fast att Kulturrådet prioriterar samma målgrupper som prioriteras i bibliotekslagen, det vill säga personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska.

Enligt Kulturrådets definition av läsfrämjande som en del av kulturpolitiken, innebär att läsfrämjande är att

- ta bort hinder för läsning och öppna vägar till litteratur
- bidra till att människor kan utveckla alla sina språk
- stärka läsarens självförtroende och läsaridentitet
- öka tillgången till en mångfald av litteratur på olika språk och i olika format för läsare i alla åldrar
- ge fler möjlighet till en konstnärlig upplevelse genom litteratur.⁹³

Kulturrådets systematiska arbete

Det pågår ett systematiskt arbete på Kulturrådet för att bygga upp strukturer för samverkan inom olika läsfrämjande uppdrag, med lösningar som är hållbara även på lång sikt. Kulturrådet strävar efter att arbeta så systematiskt som möjligt med uppdrag så att samverkan, kunskapsdelning och

91. SOU 2012:65.

92. Kulturrådet, 2019.

93. Kulturrådet, 2019, s. 5.

Nuläge om barns och ungas läsning

tydlig ansvarsfördelning mellan olika nivåer följer med vid genomförandet. Redan före 2014 hade Kulturrådet fördelat statsbidrag till läsfrämjande insatser, men år 2014 fick vi ett bredare samordnande uppdrag och möjligheter att ta initiativ till nationella satsningar. I det här avsnittet presenterar vi de uppdrag som ingår i Kulturrådets systematiska arbete med samverkan för läsfrämjande insatser.

Bokstart

Bokstart i Sverige startades som pilotverksamhet i tre städer och två regioner och grundar sig på internationella exempel⁹⁴, men också på kartläggningar från 2012⁹⁵ och 2014⁹⁶ av hur barnhälsovård och bibliotek i Sverige samverkar för att stödja och stimulera små barns språkutveckling. Kulturrådet fick i uppdrag av regeringen att utöka Bokstart till fler kommuner och regioner för att utveckla en kvalitativ samverkan mellan bibliotek, barnhälsovård, förskola och andra aktörer som arbetar med barns språkutveckling. Från och med 2021 är satsningen en del av Kulturrådets permanenta verksamhet.

Ett utvidgat uppdrag kring små barns språkutveckling har kopplats till Bokstart. Kulturrådet ska informera föräldrar om vikten av tidig språkstimulans. Kulturrådet har identifierat två spår för att informera föräldrar, ett genom förskolan och ett genom barnhälsovården, som genomförs i nära samverkan med berörda myndigheter och den nationella arbetsgruppen för barnhälsovård.

Syftet med Bokstart är att stimulera språkutvecklingen hos barn mellan 0 och 3 år, och aktiviteterna riktar sig till vuxna i barnens närhet. Utöver möjligheten att söka bidrag tar Kulturrådet fram inspirationsmaterial till föräldrar och kunskapsunderlag till professionella, samt skapar genom digitala och fysiska mötesplatser möjligheter till erfarenhetsutbyte och utveckling. Materialet finns att ladda ner eller beställa på Bokstarts webbsida.⁹⁷

År 2020 genomfördes en extern uppföljning av Bokstart för att få underlag för fortsatt utveckling och för att övergå till långsiktig förvaltning av satsningen.⁹⁸ Utredarna lämnade bland annat rekommendationen att förtydliga roller och ansvar mellan staten, regionerna och kommunerna. Ett sådant förtydligande har tagits fram, och bidrar till att uppfylla Kulturrådets strategiska utvecklingsmål om utvecklade former för samverkan och flernivåstyrning.

Läsfrämjandelyft för folkbibliotek

Samma långsiktighet och arbete med tydliga roller för samverkan finns i regeringsuppdraget *Läsfrämjandelyft för folkbibliotek 2021–2023*,⁹⁹ ett uppdrag som också tillkom som en följd av läsdelegationen och regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning*.¹⁰⁰ Läsfrämjandelyftets långsiktiga mål är att bidra till att skapa en likvärdig och hållbar infrastruktur för folkbibliotekens kompetensutveckling, med fokus på läsfrämjande och litteraturförmedling för att ge barn och unga mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser.

94. www.kulturradet.se.

95. Rydsjö, 2012.

96. Hampson Lundh & Michnik, 2014.

97. www.bokstart.se.

98. Kulturrådet, 2020.

99. Regeringsbeslut, 2021.

100. Regeringens skrivelse 2020/21:95.

Uppdraget genomförs i dialog med regional biblioteksverksamhet, i samverkan med Kungliga biblioteket (KB) för att utvidga den digitala lärplattformen Digiteket¹⁰¹ med läsfrämjande innehåll, med lärosäten för att bidra med vetenskapliga lärresurser och för att skapa en kurs för chefer i strategiskt arbete med läsfrämjande på folkbibliotek. Erfarenheter från Skolverkets läslyft fångas upp i arbetet. För att underlätta för kommuner har ett nytt bidrag för kompetenshöjande insatser inom läsfrämjande, med fokus på barns och ungas läsning, fördelats under 2022.

För att etablera stadiga samverkansstrukturer för kompetensutveckling inom läsfrämjande för folkbibliotek, föreslår Kulturrådet i delredovisningen till regeringen att projektperioden för läsfrämjandelyftet förlängs, och att det tillkommer finansiering för fortsatt produktion av läsfrämjande innehåll på Digiteket.

Stärkta bibliotek

Inför 2023 års regleringsbrev fick Kulturrådet i uppdrag att analysera folkbibliotekens framtida behov utifrån satsningen Stärkta bibliotek.¹⁰² Många insatser i Stärkta bibliotek i kommunerna handlar om läsfrämjande. Analysen innefattar även folkbibliotekens läsfrämjande uppdrag och går i linje med KB:s uppdrag gällande samverkan inom bibliotekssektorn kopplat till regeringens nationella biblioteksstrategi för åren 2022–2025. Ett nära samarbete har vuxit fram mellan Kulturrådet och KB gällande folkbibliotek, där även MTM ingår i dialog och samverkan. Samverkan sker i strategiska frågor och i direkta samarbeten, till exempel i forskarforumet Angelägen forskning.¹⁰³

Framåtsyftande arbete

Samverkan och kunskapsutveckling kring läsfrämjande insatser är centralt i Kulturrådets framåtsyftande arbete. Samverkan finns inskrivet i Kulturrådets uppdrag och ges ytterligare tyngd och resurser i och med inrättandet av Läsrådet. I inrättandet av ett läsråd utökades även Kulturrådets kompetens med den sakkunskap som finns hos Läsrådets ledamöter och deras nätverk. Kulturrådet fick också utökade resurser eftersom en handläggare, utredare och kommunikatör ingår i den verksamhet som Kulturrådet genomför med stöd av Läsrådet.

När olika uppdrag delas mellan olika myndigheter, där myndigheterna kan komplettera och samordna sina resurser för ett gemensamt mål, blir samverkan en styrka och ger resultat.

Myndigheten för tillgängliga medier

Myndigheten för tillgängliga mediers (MTM:s) läsfrämjande uppdrag förstås i relation till de två parametrarna *kunna* och *vilja*. Att *vilja* läsa främjas exempelvis genom lästips i Legimus,¹⁰⁴ boksamtal, skyltning av tillgänglig litteratur på biblioteken och olika aktiviteter kopplade till läsning. Att *kunna* läsa handlar om att personer som inte kan tillgodogöra sig tryckt text dels behöver texten i ett anpassat format som tal eller punktskrift, dels kan behöva tekniskt och pedagogiskt stöd för att över huvud taget kunna läsa. MTM:s produktion av tillgängliga medier kan således sägas vara en grund för att flera aktörer i samhället ska kunna arbeta läsfrämjande mot läsare som är i behov av andra format. Tillgängliga produkter och format kan också ses som läsfrämjande i sig i och med att de möjliggör läsning.

101. Digiteket är en plattform för digital fortbildning och inspiration. Den vänder sig främst till bibliotekspersonal – men alla kan ta del av Digitekets material.

102. Regeringsbeslut, 2022.

103. www.kulturradet.se.

104. Legimus är ett digitalt bibliotek med talböcker, e-text och punktskriftsböcker.

MTM stödjer bibliotekens och andra förmedlares främjande av tillgänglig läsning på olika sätt:

- De tillhandahåller böcker i tillgängliga format. För att ge förutsättningar för biblioteken att arbeta läsfrämjande med tillgängliga medier är det viktigt med ett relevant och aktuellt bestånd av talböcker. Utgångspunkten bör vara att läsare eller förmedlare inte ska behöva fråga efter de mest aktuella och relevanta böckerna. Oavsett om biblioteken har en visning för årskurs 4, ett bokprat för pensionärer eller en bokcirkel, ska böckerna i möjligaste mån även finnas som talböcker. MTM:s produktion är på så sätt förutsättningen för att biblioteken ska kunna arbeta läsfrämjande på ett tillgängligt sätt.
- De erbjuder olika tillgängliga distributionskanaler, exempelvis genom legimus.se, appen Legimus eller e-tjänsten Talboken kommer.
- De erbjuder metodstöd och kunskap till förmedlarna för att arbeta läsfrämjande med såväl att kunna som att vilja läsa.

Genom bibliotekskatalogen Legimus vänder sig MTM också direkt till läsarna, även om biblioteken först behöver ge läsarna åtkomst. För många läsare av tillgängliga medier är Legimus synonymt med biblioteket. Genom att inspirera läsarna med lästips och tematiska listor får läsarna möjlighet att vilja läsa och hitta vidare i sin läsning. På så sätt arbetar MTM läsfrämjande både i direktkontakt med läsarna och via biblioteken. För de läsare som inte tar sig till biblioteket kan Legimus bibliotek vara ett komplement som inspirerar till läsning. Under 2022 lanserades en ny version av Legimus.se, och i arbetet med det har stor vikt lagts vid att öka graden av tillgänglighet, samt kring tilltalet till läsarna. I utvecklingsarbetet av Legimus har även stor vikt lagts vid att skapa en inspirerande sida för läsarna.

Det läsfrämjande arbetet kan förstås som grunden för hela MTM:s uppdrag – att göra läsning tillgängligt för alla på lika villkor. Det läsfrämjande arbetet sker på olika sätt och i olika kanaler. Som främjande kunskapscentrum är det centralt att ytterligare samla och generera kunskap som kan vara ett stöd i bibliotekens och andra förmedlares läsfrämjande arbete. Genom att främja forskning om tillgänglig läsning och tillgängliga medier, samt att främja utvecklingen av format som gör läsning tillgängligt för alla kan MTM vidareutveckla det läsfrämjande arbetet för läsare som har olika förutsättningar och behov.

Så länge produktionen av litteratur inte är universellt utformad, utan kräver anpassning för att den ska bli tillgänglig, är MTM:s produktion en förutsättning för att alla ska kunna ta del av läsning. Vad gäller främjandet som riktar sig mot läslusten eller viljan att läsa, behöver MTM arbeta med tips och stöd på hur man kan arbeta inkluderande och tillgängligt med läsfrämjande, inte minst i de olika biblioteksformerna. Detta stöd bör vara på strategisk nivå, till exempel genom utbildning om hur biblioteken kan arbeta med tillgänglighet i biblioteksplanerna och genom att MTM föreläser om tillgänglig läsning på samtliga bibliotekarieutbildningar i landet.

Eftersom MTM är ett främjande kunskapscentrum är det deras uppdrag att utveckla, samla och sprida kunskap om tillgänglig läsning på olika sätt och i olika former. Sådan kunskap bör bygga både på forskning och beprövad erfarenhet samt kunna utgöra ett stöd för att fler både ska kunna och vilja läsa på lika villkor. Därigenom främjar MTM den demokratiska rätten till läsning.

MTM skapar förutsättningar för att läsfrämjande insatser som sker av alla aktörer är tillgängliga för alla. I en värld som eftersträvar universell utformning är läsfrämjande för personer med en läsnedsättning inte bara en angelägenhet för MTM, utan det är också en angelägenhet i planering av alla läsfrämjande insatser.

Främja tillgänglighet och universell utformning

Sedan 1 januari 2020 har MTM i sin instruktion uppdraget att främja tillgänglighet till och universell utformning av litteratur, nyheter och samhällsinformation. Tanken kring universell utformning är att

tjänster och produkter redan från början utformas så att alla kan använda dem utifrån sina förutsättningar. Fungerar detta minskar behovet av särskilning och fördröjningarna för en person med läsnedsättning eller funktionsnedsättning försvinner. Genom universell utformning blir samhället mer jämlikt.

I sin roll som nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier ska MTM ge kunskap och vägledning till bok- och förlagsbranschen med syfte att förlagsutgiven litteratur i Sverige blir mer tillgänglig för läsare med syn- eller läsnedsättning.

EU:s medlemsländer antog 2019 tillgänglighetsdirektivet, som ställer vissa tillgänglighetskrav på en rad kommersiella produkter och tjänster, däribland e-böcker och den programvara som används för att läsa e-böcker. Kraven ska gälla produkter och tjänster på marknaden efter den 28 juni 2025.

MTM har dessutom i sitt regleringsbrev för 2023 fått uppdraget att nära följa och medverka i det europeiska arbetet med framtagande av standarder för universell utformning av e-böcker och ändamålsenlig programvara för e-böcker.

MTM ska genom dialog med bok- och förlagsbranschen analysera behovet av främjande insatser som underlättar universell utformning av e-böcker och ändamålsenlig programvara för e-böcker i enlighet med kraven i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/882 av den 17 april 2019 om tillgänglighetskrav för produkter och tjänster (tillgänglighetsdirektivet) samt inleda sådana främjande insatser.

Skolverket

Enligt skollagen ska skolan vara likvärdig och alla elever har rätt till en utbildning av hög kvalitet. Skolan ska arbeta för att kompensera för elevers olika bakgrund och villkor. Lärares undervisning är här den viktigaste faktorn för en god utbildning och för att kompensera för barns och elevers olika förutsättningar. Skolverkets insatser kring läsfrämjande syftar till att öka kvaliteten i undervisningen med det övergripande målet att få fler elever att klara kunskapsmålen.

Skolverkets pågående arbete kring läsfrämjande insatser

Regeringsuppdraget Läslyftet har pågått sedan 2015.¹⁰⁵ Läslyftet inkluderar statsbidrag, kompetensutvecklingsmaterial i språk-, läs- och skrivutveckling som finns tillgängligt på Skolverkets Lärportal och en utbildning för handledare i att leda kollegialt lärande. Mellan åren 2015 och 2020 har insatserna nått cirka 25 procent av Sveriges samtliga lärare och förskolepersonal.¹⁰⁶

Nationellt centrum för språk-, läs- och skrivutveckling och skolbibliotek, NCS, är en del av Skolverket och arbetar med att stimulera huvudmän, förskolor och skolor att aktivt arbeta med språk-, läs- och skrivutveckling. NCS stödjer nätverk i hela Sverige, håller i processtöd för språk-, läs- och skrivutvecklare och arrangerar konferenser.¹⁰⁷

105. Läslyftet består av insatser riktade mot förskolan, förskoleklass, grundskolan och motsvarande skolformer samt gymnasieskolan och anpassad gymnasieskola.

106. Skolverket, 2020.

107. www.skolverket.se.

Nuläge om barns och ungas läsning

Regeringsuppdraget Stärka barns och elevers läsande syftade till att genomföra kontinuerliga och långsiktiga insatser för att främja ett ökat läsande, väcka nyfikenhet på litteratur och stimulera läsintresse hos barn och elever. Uppdraget redovisades i december 2022.¹⁰⁸

Skolverket har sedan 2018 haft i uppdrag att tillsammans med Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) stödja skolors arbete med Läsa-skriva-räkna – en garanti för tidiga stödinsatser.

Andra uppdrag som inkluderar aspekter av läsfrämjande är insatser för att stärka utbildningens kvalitet för barn och elever som är nyanlända eller har annat modersmål än svenska.¹⁰⁹ Insatserna inkluderar utbildningar i språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt i skolor i socioekonomiskt utsatta områden.

Skolverkets strategier för det fortsatta arbetet

Skolverket kommer att fortsatt stödja förskolor och skolor att utveckla verksamheten genom Läslyftet. Statsbidrag för Läslyftet är för närvarande riktat mot förskolan samt förskoleklass och lågstadiet. För att i ökad utsträckning nå ut med materialet erbjuder Skolverket utbildningen Leda kollegialt lärande till de huvudmän som vill arbeta med exempelvis Läslyftets moduler i egen takt utan statsbidrag.

NCS stödjer huvudmän i att samordna nätverk inom området språk-, läs- och skrivutveckling. Nätverken ska bidra till att undervisningen i regionens förskolor och skolor utvecklas systematiskt utifrån vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet genom att stärka kunskapen inom ämnesområdet samt att synliggöra och stödja utvecklingsarbeten. Nätverken anordnar forskningscirkel, seminarier, föreläsningar, språkdagar och andra erfarenhetsutbyten.

NCS kommer även att utveckla arbetet med att stötta skolbibliotekets verksamhet och skolbibliotekariens uppdrag. För att få effekter på elevers lärande behöver verksamheten vara en del av skolornas kvalitetsarbete och det behöver finnas en plan för samverkan mellan olika professioner på skolan.

Identifierade behov

I rapporten *Läsandets årsringar* framhålls tre nödvändiga grundvillkor för att barn och elever ska få likvärdiga förutsättningar att utveckla läsmotivation:

- Skolans undervisning måste ge en god läsförmåga.
- Det måste finnas tid att avsätta till läsning både i skolan och på fritiden.
- Det måste finnas varierad tillgång till olika typer av lockande texter och vägledning för matchning.¹¹⁰

Skolverket ser ett fortsatt behov av kompetensutveckling i den tidiga läs- och skrivundervisningen och i språkutvecklande arbetssätt för olika professioner inom skola och förskola. Behovet är särskilt angeläget på skolor med stor andel elever som är nya i svenska språket, skolor i socioekonomiskt utsatta områden och skolor med en stor andel icke-behöriga lärare.

108. Skolverket, 2022.

109. Regeringsbeslut, 2019.

110. Nordlund, & Svedjedal, 2020, s. 43.

Skolverket ser ett behov av ökad medvetenhet om att även äldre elever kan ha utvecklingsbehov som hänger samman med den tidiga skriv- och läsinläringen. Detta behov kan innebära att lärare för äldre elever behöver ökad kunskap inom dessa områden.

Det läsfrämjande arbetet behöver börja tidigt och förskolan har en viktig kompensatorisk roll. Litteratur och högläsning finns i förskolans läroplan sedan 2019, men det krävs mer insatser och diskussioner om läsfrämjande undervisning och hur förskolans litteraturmiljö kan utformas för att väcka intresse. Här ingår även ökad kunskap i hur förskolorna kan involvera vårdnadshavare i det språk- och läsfrämjande arbetet.

Det behövs en ökad medvetenhet om att läsfrämjande arbete behöver vara brett och långsiktigt och en del av det systematiska kvalitetsarbetet på förskolor och skolor. Det behövs också mer kunskap om och exempel på hur detta arbete kan organiseras och utformas i praktiken. Arbetet med att öka elevernas läsförmåga och att stärka barns och elevers intresse för läsning bör därför finnas med i de underlag för analys som förskolor och skolor utgår ifrån när de fattar beslut om insatser.¹¹¹

Det breda läsfrämjande arbetet behöver vara allas ansvar och inte enbart hamna på de lärare som undervisar i svenska. Det behöver finnas ett tydligt förhållningssätt på skolorna som präglas av att läsning är prioriterat i all undervisning och att undervisning ska ske på ett läsfrämjande sätt. Det finns ett behov av ökad kunskap om läsfrämjande och språkutvecklande aktiviteter hos andra yrkesgrupper än svensklärare, främst lärare i andra ämnen, men även exempelvis lärare i fritidshem, personal i skolbibliotek och elevassistenter.

Skolverket ser idag ett behov av att samordna det stöd som erbjuds av våra olika myndigheter. Det är en utmaning för verksamma inom utbildning att söka och få information om material och stöd som finns idag. Att gå samman med ett gemensamt budskap ger även en styrka och underlättar att nå ut. Detsamma gäller samverkan med andra sektorer.

111. Skolinspektionen, 2022.

Kulturrådets prioriteringar och riktning framåt

- Kulturrådet har strävat efter en helhetsbild genom att samla resultat som många gånger presenteras på olika håll, men särskilda från varandra.
- Läsfrämjande insatser behöver kunna planeras långsiktigt för att uppnå en positiv förändring. Det tar tid att bryta mönster och förändra beteenden, och de som bedriver utvecklingsarbete för att utforma ändamålsenliga läsfrämjande insatser behöver därför kunna verka långsiktigt.
- Inkluderande metoder och barns och ungas delaktighet, makt och inflytande kring läsning bör vara centralt i utvecklingsarbetet.
- Socioekonomisk bakgrund har betydelse för barns och ungas läsintresse och läsförmåga. Det finns signaler om att skillnaderna ökar mellan de med gynnsam och de med mindre gynnsam socioekonomisk bakgrund.

Det finns många infallsvinklar och perspektiv som behöver belysas vid arbete med läsfrämjande insatser för barn och unga. Vår strävan har varit att i den här nulägesanalysen belysa barns och ungas läsning ur ett brett perspektiv. En bredd som tar hänsyn till olika källor och presenterar resultat från olika områden. Läsrådet har med stort engagemang och kunskap bidragit med rekommendationer och kvalitetssäkring av materialet.

Det framkommer att många olika perspektiv och begrepp används för att beskriva läsning och läsfrämjande insatser. Detta behöver inte vara ett hinder, men kan bli det om det inte är tydligt vilken innebörd som läggs i begreppen när de används. Även syftet för läsningen (skönlitteratur, läromedel eller instruktioner) kan vara avgörande för hur planering av en läsfrämjande insats tas fram och för vilka mål som sätts. Mål och beskrivningar kring vilken eller vilka delar av läsprocessen som främjas bör också vara tydliga. I rapporten har vi också på olika sätt resonerat kring barns och ungas olika förutsättningar och utmaningar gällande läsutveckling. Vi har även lyssnat in aktörers erfarenheter genom dialogmöten.

PIRLS- och PISA-undersökningar vittnar om att andelen elever som presterar bra (PIRLS 2011 och PISA 2015) presterar bättre i de senaste undersökningarna (PIRLS 2016 och PISA 2018), och att andelen elever som presterar under basnivå ligger kvar på samma nivå.¹¹² Socioekonomisk bakgrund framträder som en faktor som är bestämmande i högre grad än könstillhörighet för barns och ungas läsförståelse. Att socioekonomiska faktorer påverkar barns och ungas läsutveckling är ett resultat i PISA-undersökningarna från år 2000 och framåt.¹¹³ Vi har också fått indikationer på att det läsfrämjande arbetet i skolan när elever på en mellannivå och inte alltid når fram till elever som är i behov av särskilt stöd eller extra stimulans.¹¹⁴ Aktörer som vi har haft dialog med berättar om barn och unga med funktionsnedsättning som inte får de läsfrämjande insatser de behöver. Detta för att kunskap om individuella förutsättningar och relevanta läsverktyg saknas i den vuxenvärld som barnet eller den unge möter. Andra aktörer beskriver utmaningar för flerspråkiga barn och unga vars flerspråkighet inte alla gånger ses och används som en resurs i läsfrämjande insatser. Aktörer har

112. Resultat från PIRLS 2021 presenteras i maj 2023 och PISA-resultaten från 2022 presenteras i december 2023. Då ges möjlighet att följa upp de resultat som presenteras i den här nulägesanalysen. Utöver resultaten från PIRLS och PISA har vi uppmärksammat att det behövs mer kunskap om barns och ungas egna perspektiv på läsning.

113. Skolverket, 2001.

114. Skolinspektionen, 2022.

också berättat om barn som lever i socioekonomiskt utsatta områden där grundläggande behov som trygg miljö behöver tillgodoses innan eller samtidigt som arbete med läsfrämjande insatser pågår.

Utifrån resultat från tidigare rapportering och från dialogmöten bör barn och unga erbjudas läsfrämjande insatser som särskilt möter deras specifika förutsättningar. Detta är dock en utmaning i praktiken, och barns och ungas hinder för läsutveckling synliggörs eller omhändertas inte alltid i det ordinarie arbetet med läsfrämjande insatser. I den rapportering vi tagit del av framträder barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden med flerspråkighet och med funktionsnedsättning, som grupper som i okänd utsträckning inte får tillgång till läsfrämjande insatser som utgår från deras förutsättningar. Därför ser vi det som nödvändigt att stärka kunskap och metoder för läsfrämjande insatser för just dessa grupper. Det kan dock finnas ytterligare barn- och ungdomsgrupper vars svårigheter att få tillgång till fungerande läsfrämjande insatser inte uppmärksammats i den här rapporten. Inom området behövs mer kunskap.

De grupper vi uppmärksammat i den här rapporten är i hög utsträckning samma grupper som tidigare rapportering har lyft fram under lång tid. Även detta är ett långsiktigt arbete. Det är i linje med bibliotekslagen som säger att personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska är prioriterade grupper som ska erbjudas litteratur och information, tillgängligt, lättläst och på olika språk.¹¹⁵ Dessa grupper har blivit uppmärksammade samt är prioriterade i olika utredningar, författningar, styrdokument och uppdrag. Kulturrådet bedömer att detta arbete behöver förstärkas ytterligare. För att få effekt behöver arbetet vara långsiktigt och utvecklas över tid.

Kulturrådet har flera uppdrag kring utveckling av läsfrämjande insatser inom ramen för biblioteksverksamhet och för att höja kunskapen om vikten av små barns språkutveckling och språkstimulans. I MTM:s uppdrag är det läsfrämjande arbetet grunden, att göra läsning tillgängligt för alla genom olika verktyg för tillgänglig läsning. Skolverket arbetar med många uppdrag som handlar om läsfrämjande insatser. Insatserna syftar till att öka kvaliteten i undervisningen och att få fler elever att klara kunskapsmålen

Läsfrämjande insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden

I de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande som formulerades i propositionen *Läsa för livet* tydliggjordes det betydelsefulla i att få genomslag gällande läsning i hela Sveriges befolkning, och att de grupper som har låg läsmotivation och läsförståelse särskilt ska prioriteras.¹¹⁶

Kulturrådet menar, utifrån resultaten i den här rapporten, att det är viktigt att arbeta fram ytterligare konkreta aktiviteter som stödjer verksamheter som arbetar direkt med dessa grupper. Kulturrådet menar också att när samverkan och kunskapsutveckling ska konkretiseras gagnas arbetet av att fokus avgränsas till ett område eller en målgrupp. Utvecklingsarbete tar också tid och behöver planeras stegvis.

Utifrån den rapportering vi tagit del av bedömer vi att det område där vi bör gynna utvecklad samverkan och kunskapsutveckling är

115. Bibliotekslag, 2013:801.

116. Regeringens proposition 2013/2014:3.

Nuläge om barns och ungas läsning

- samverkan och kunskap om läsfrämjande insatser i relation till socioekonomisk bakgrund
- samverkan och kunskap om metoder för läsfrämjande insatser när det gäller barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden utifrån ett intersektionellt perspektiv.

Kunskapen om att socioekonomisk bakgrund påverkar barns och ungas läsförståelse har funnits sedan den första PISA-undersökningen 2000. Hur och om barns och ungas socioekonomiska bakgrund påverkar deras läsintresse och läsambitioner finns det inte lika mycket dokumenterad kunskap om. Vi nämner inledningsvis i den här rapporten att det finns en tydlig skillnad i likvärdighet när det gäller prestation i PISA-undersökningar, och att sambandet mellan socioekonomisk bakgrund och prestation i läsförståelse är tydligt. Utifrån sådana resultat blir det bland annat relevant att ställa sig frågor om hur olika läsfrämjande insatser får effekt eller inte för olika grupper av barn och unga, och om olika läsfrämjande insatser bör riktas mot specifika grupper av barn och unga.

Kulturrådet menar, utifrån resultaten i denna nulägesanalys, att samverkan och kunskap om socioekonomiska förhållanden samt metoder kring läsfrämjande insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden är ett område där arbetet med läsfrämjande insatser behöver stärkas.

Kulturrådet ser att det, så långt det är möjligt, är nödvändigt att använda sig av ett intersektionellt perspektiv vid kunskapsutveckling av läsfrämjande insatser för gruppen. Socioekonomisk bakgrund är en faktor, hur den förhåller sig till andra faktorer som till exempel kön, språk, flerspråkighet och funktionsnedsättning bör också uppmärksammas i det fortsatta arbetet. Det vill säga vi avser att gynna samverkan, belysa metoder och samla kunskap om läsfrämjande insatser inom gruppen barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden, och då även ta hänsyn till kön, flerspråkighet och funktionsnedsättning.

Särskilda insatser under 2023

I det här avsnittet beskriver vi hur Kulturrådet, med stöd av Läsrådet, har för avsikt att arbeta under 2023. Vi ska utveckla ett strategiskt arbete med riktning mot läsfrämjande arbete i relation till socioekonomisk bakgrund och läsfrämjande insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. I utvecklingsarbetet ska inkluderande metoder och barns och ungas delaktighet, makt och inflytande kring läsning vara centralt.

Läsambassadör

Kulturrådet utser vartannat år en läsambassadör. Den nuvarande läsambassadören, författaren och kulturskribenten Nioosha Shams, har uppdraget 2022–2024. Hon kommer att fokusera på modersmål och flerspråkighet för målgruppen ungdomar.

Inom ramen för läsambassadörens arbete har det etablerats ett ungdomsråd med 9 rådsmedlemmar 15–16 år. Läsambassadören kommer att tillsammans med unga undersöka vad unga själva ser som meningsfullt i läsande och skrivande. Arbetet kommer att resultera i event och kunskapsutveckling kring ungas egna perspektiv på läsande.

Samordning kring insatser utifrån socioekonomiska förhållanden

Kulturrådet har i uppdrag att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse. Det kommer vi att fortsätta göra under 2023 utifrån våra uppdrag och vår bidragshandläggning. Det handlar också om att verka för samordning som kan leda till gemensamma prioriteringar och gemensamma målbilder för aktörer och verksamheter.

År 2023 sätter vi extra fokus på socioekonomiska förhållanden och barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. Det gör vi bland annat genom seminarier, olika kommunikationsinsatser och Läsfrämjandeträffen 2023 som Kulturrådet anordnar med stöd av Läsrådet.

Läsfrämjandeträffen riktar sig till alla som arbetar med eller är intresserade av läsfrämjande. Träffen hålls en gång om året, i december, och är ett sätt för deltagarna att få tillgång till ny kunskap och nya kontakter.

Kunskapsinsamling

Ett steg i riktningen mot ett mer systematiskt läsfrämjande arbete är att inventera, samla, analysera och sprida kunskap om läsfrämjande insatser utifrån olika perspektiv samt kunskap om olika insatser, dess metoder, mål och effekter. År 2023 kommer Kulturrådet, med stöd av Läsrådet, att arbeta med kunskapsutveckling i relation till socioekonomisk bakgrund och barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden.

Det kommer vi att göra genom att sprida kunskap och information i nyhetsbrev, i inlägg på vår webb samt i rapportform. Vi kommer också i samarbete med regioner, kommuner och civilsamhälle beskriva goda exempel på läsfrämjande insatser i socioekonomiskt utsatta områden.

Rapporteringen blir även en förberedelse för att Kulturrådet år 2024 ska kunna starta ett pilotprojekt med kommuner om samverkan och arbete med läsfrämjande insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden.

Slutord

Mycket görs på området, och utifrån den analys av nuläget som vi gjort får vi signaler om att de som behöver läsfrämjande insatser som mest är de som får minst del i dem. När det gäller läsintresse och läsförmåga finns stora skillnader mellan barn och unga beroende på socioekonomisk bakgrund. Skolverket understryker att mycket tyder på att dessa skillnader ökar. Kulturrådet gör, som tidigare nämnts, bedömningen att det goda läsfrämjande arbetet som redan görs på många håll i landet bör kompletteras med ytterligare kunskapsspridning och insatser om läsfrämjande för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. Skolverket har redan påbörjade arbeten med insatser för gruppen inom ramen för skolan. Men barn och unga läser, och kan utveckla sin läsning, i fler sammanhang än skolan. Läsfrämjande insatser i sammanhang utanför skolan som når barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden är också en viktig del i arbetet. Målet är att bidra till breddad, ökad och lustfylld läsning för alla barn och unga, oavsett socioekonomisk bakgrund.

Särskilt yttrande

Vi, som tre ordinarie ledamöter i Läsrådet, reserverar oss mot innehållet under rubriken "Läsrådets rekommendationer" i rapporten *Nuläge om barns och ungas läsning* (Kulturrådet, 2023). Vår uppfattning är att detta textavsnitt inte motsvarar de rekommendationer kring läsfrämjande insatser som framförts av oss under Läsrådets möten. Främst gäller detta frånvaron av en rekommendation kring tillgång till bemannade skolbibliotek i alla skolor enligt SOU 2021:3.

Vikten av bemannade skolbibliotek har påtalats av oss under samtliga läsrådsmöten. Detta har även skriftligt påtalats av oss och andra ordinarie ledamöter i Läsrådet under arbetet med rapporten, vilket också fått genomslag i slutversionen. Nu nämns bemannade skolbibliotek i rapportens sammanfattning, tidigare forskning och sista kapitel. Det är bra! I slutversionens sammanfattning (s. 5) står även att:

Det finns ett *stort engagemang i skolbiblioteksfrågan både bland ledamöter i Läsrådet och organisationer som arbetar med läsfrämjande för barn och unga* (vår markering).

Mot bakgrund av detta vill vi därför reservera oss mot frånvaron av rekommendation om tillgång till bemannade skolbibliotek i alla skolor (enligt förslag i SOU 2021:3) under rubriken "Läsrådets rekommendationer".

Vänliga hälsningar

Ingela Korsell – författare, med bakgrund som lärare och lärarutbildare vid Örebro universitet

Elin Nord – universitetsbibliotekarie Göteborgs universitet

Eric Haraldsson – skolbibliotekarie på Ringsbergskolan i Växjö

Referenser

Bibliotekslag (2013:801).

Direktiv 2011:24 *Litteraturens ställning*.

Förordning (2012:515) med instruktion för Statens kulturråd t.o.m. 2021:872.

Hampson Lundh, A. & Lundh, K. (2014) *Samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård i Sverige: En utökad kartläggning och nulägesbeskrivning*. Halmstad: Regionbibliotek Halland.

Hedemark, Å. (2018) *Unga berättar. En studie av ungas syn på läsning och bibliotek*. Svensk biblioteksförening.

Hedemark, Å. & Jonsson, E. (2021) Läsning för framtidens samhällsmedborgare: en studie av dåtidens och nutidens svenska kulturpolitiska debatter om barns läsning. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift, nr 2-2021, s. 120–138*.

Kulturrådet (2015) Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsfrämjande området. *Kulturrådets skriftserie 2015:3*. Stockholm: Statens kulturråd.

Kulturrådet (2019) *Främja läsning. Handlingsprogram för läsfrämjande 2019*. Stockholm: Kulturrådet.

Kulturrådet (2020) *Bokstart i Sverige*. Stockholm: Kulturrådet.

Kungliga biblioteket (2022) *Bibliotek 2021. Offentligt finansierade bibliotek*. Diarienummer KB 2022-514. Stockholm: Kungliga biblioteket

Nordicom (2021) *Mediebarometern 2021*. Göteborgs universitet.

Lindberg, J. Pennlert, J. & Ringbo, M. (2021) Läsfrämjande som professionellt objekt. Rapport från fortbildning och följeforskning i ett interregionalt bibliotekssamarbete. Borås: Högskolan i Borås.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2021) Goda levnadsvillkor för många, men inte för alla. *Ung idag 2021*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Nilsson, E. (2022) *Utan läsande urartar demokratin Det kulturpolitiska arbetet med litteraturförmedling och läsfrämjande för det vuxna läsandet mellan 2011 och 2021*. Masteruppsats. Karlstad: Karlstad universitet, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap.

Nordlund, A. & Svedjedal, J. (2020). *Läsandets årsringar: rapport och reflektioner om läsningens aktuella tillstånd i Sverige*. Stockholm: Svenska förläggareföreningen Ek.för.

Regeringens direktiv 2016: 78 *Läsfrämjande insatser i och utanför skolan*.

Regeringens skrivelse 2020/21:95 *Barns och ungas läsning*.

Regeringsbeslut (2019) Uppdrag till Statens skolverk att genomföra insatser för att stärka utbildningens kvalitet för barn och elever som är nyanlända eller har annat modersmål än svenska. U2019/01553/S (delvis), U2019/03787/S.

- Regeringsbeslut (2020) Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens kulturråd.
Ku2020/00932, Ku2020/01299, Ku2020/01993 m.fl.
- Regeringsbeslut, 2022. Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Statens kulturråd.
Ku2022/01857 (delvis) Ku2022/01952.
- Rosenblatt, R. (1938) *Literature as exploration. A publication of the progressive education association*. London: D. Appleton – Century Company.
- Rydsjö, K (2012) *Dags att höja ribban!? En rapport om samverkan mellan barnhälsovård och bibliotek kring små barns språk- och litteracitetsutveckling*. Halmstad: Regionbibliotek Halland.
- SFS 2012:15 Förordning (2912:15) med Instruktion för Statens kulturråd.
- SOU 2018:57 *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*.
- SOU 2021:3 *Skolbibliotek för bildning och utbildning*.
- SOU 2021:70 *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap*.
- Skolinspektionen (2022) *Läsfrämjande arbete i grundskolan*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skollag (2010:800).
- Skolverket (2001) *PISA 2000 Svenska femtonåringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2017) PIRLS 2016. *Läsförståelsen hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv. Internationella studier, rapport 463, 2017*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2019) *PISA 2018. 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap*. Skolverket: Stockholm.
- Skolverket (2020) *Redovisning av uppdrag om fortbildning i läs- och skrivutveckling – Läslyftet. Dnr 61 – 2013:1065, U2013/72115/S, U2016/05733/S. Dnr 2020:351* Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2022) *Insatser för att stärka barns och elevers läsande*. Stockholm: Skolverket.
- Tattersall Wallin, E. Carlsson, T. & Gunnarsson Lorentzen, D. (2022). *Läsning av tryckta böcker ökar bland unga*. I Andersson, U., Oscarsson, H., Rönnerstrand, B. & Theorin, N. (red) *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Tegmark, M. m.fl. (2022) *What motivates students to read at school? Student views on reading practices in middle and lower-secondary school. Journal of research in reading. Volume 45. Issue1. February 2022. Pages 100–118*.
- Utbildningsstyrelsen (2021) *Nationella läskunnighetsstrategin 2030*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen, Läsrörelsen.

Nuläge om barns och ungas läsning

Elektroniska referenser

www.kulturradet.se, Angelägen forskning

<https://www.kulturradet.se/i-fokus/bibliotek/angelagen-forskning/> Hämtad 20230123

www.kulturradet.se, Bokstart

<https://www.kulturradet.se/i-fokus/lasframjande/bokstart/> Hämtad 20220629

www.kulturrade.se, Bokstart Storbritannien

<https://www.bokstart.se/ombokstart/bokstart-i-andra-lander/bookstart-i-storbritannien/> Hämtad 20230123

www.kulturradet.se, Läsambassadör

<https://www.lasambassadoren.se/> Hämtad 20220630

<https://www.kulturradet.se/nyheter/2022/nasta-lasambassador-2022/vill-du-bli-var-nasta-lasambassador/> Hämtad 20220630

www.skolverket.se, Guide till läsvaneundersökningarna

https://larportalen.skolverket.se/LarportalenAPI/api-v2/document/path/larportalen/material/inriktningar/5-las-skriv/F%C3%B6rskoleklass/007a_stimulera-lasintresse/Del_01/material/Flik/Del_01_MomentB/M7_FSK-9_01B_00_guidetilllasvaneundersokningar.docx Hämtad 20220608

www.skolverket.se, Nationellt centrum för språk-, läs- och skrivutveckling (NCS)

<https://www.skolverket.se/om-oss/organisation/nationellt-centrum-for-sprak--las--och-skrivutveckling-och-skolbibliotek-ncs/det-har-ar-ncs> Hämtad 20220802

www.skolverket.se, Nationellt centrum för språk-, läs- och skrivutveckling (NCS) Skolbibliotek

<https://www.skolverket.se/om-oss/organisation/nationellt-centrum-for-sprak--las--och-skrivutveckling-och-skolbibliotek-ncs/det-har-ar-ncs> Hämtad 20230111

Bilaga

Dialogmöten, deltagare och genomförande

Deltagande aktörer och verksamheter

Agnes Lindholm, bokbloggare och initiativtagare till Unga läsare, en community för unga som läser

Barnens bibliotek, Förvaltningen för kulturutveckling inom Västra Götalandsregionen

Bokstart, Kulturrådet

Bokusgruppen

Bonnier Carlsen

Botkyrka kommun, biblioteken

Dyslexiförbundet

En bok för alla

Helamalmö, Bookyard

Jenny Edvardsson, bokloggare och poddare, Högskolan Kristianstad

Läsambassadör Nioosha Shams

Läsrörelsen

Myndigheten för tillgängliga medier

Nationellt centrum för språk, läs- och skrivutveckling, Skolverket

Natur & Kultur

Nypon och Vilja förlag

Pascal Engmans stiftelse

Polarbibblo, Regionbibliotek Norrbotten i samarbete med Biblioteken i Norrbotten

Region Värmland

Riksidrottsförbundet

Specialpedagogiska skolmyndigheten

Studieförbundet vuxenskolan, lättläst

Svensk biblioteksörening

Svenska barnboksinstitutet

Svenska bokhandlarföreningen

Sveriges författarförbund

Textpiloterna

Nuläge om barns och ungas läsning

Planering, genomförande och analys av dialogmöten

För våra dialogmöten sökte vi aktörer och verksamheter från olika områden, med olika erfarenheter. I genomgången av tidigare kunskap framträder *tillgänglighet*, *socioekonomisk bakgrund*, *jämställdhet* samt *webb* och *sociala medier* som förutsättningar och områden av särskild betydelse för barns och ungas läsning. Vi har därför samlat aktörer och verksamheter som arbetar med läsfrämjande insatser för barn och unga inom ramen för dessa områden. Utöver detta har vi samlat aktörer som bedriver verksamhet inom ramen för skola och bibliotek, aktörer från näringslivet, statliga myndigheter och lobbyister för läsfrämjande insatser. Dialogmötena hade 3–5 deltagare och varade i 90 minuter. Samtalen från dialogerna har transkriberats och sedan har en tematiserande analys gjorts i flera steg.

Nedanstående grupper saknar representation i de dialoggrupper som vi har genomfört. I ett eventuellt fortsatt arbete med dialoger ser vi, utifrån denna omgång, att dessa grupper bör inkluderas.

- Folkbildningsorganisationer såsom studieförbund och folkhögskola (en aktör representerad).
- Enskilda skolor (inga representanter).
- Barn och unga (enstaka unga representanter).

Förberedande frågor skickades ut till deltagare 1 vecka innan mötet.

Förberedande frågor

Nedan finns tre breda, övergripande teman som vi kommer att utgå ifrån på dialogmötet. De är övergripande för att ni ska kunna reflektera och fundera över det som är relevant inom frågeområdet för just er verksamhet. Ni väljer själva vilka frågor som är relevanta att fundera över för er verksamhet. Vi kommer att prioritera temat samverkan, ytterligare teman samtalar vi om i mån av tid.

Samverkan: Vilka nödvändiga och önskvärda delar innehåller samverkan för er verksamhet kopplat till läsfrämjande insatser? Vad ser ni för möjligheter med samverkan och vilka utmaningar möter ni? Samverkan på olika nivåer, med olika aktörer?

Barn och unga: Vad finns det för särskilda frågor, teman och/eller utvecklingsområden som ni i er verksamhet skulle vilja lyfta när det gäller barn, unga och läsfrämjande insatser? Finns det grupper av unga som särskilt behöver uppmärksammas? Kunskap som saknas? Metoder eller insatser som är särskilt viktiga att tydliggöra?

Utvecklingsområden: Vilka utvecklingsområden, när det gäller samverkan och när det gäller kunskap om barns och ungas läsning, ser ni att aktörer och verksamheter för läsfrämjande insatser har att förhålla sig till ur ett framtidsperspektiv?

